Milli Mücadelede Atatürk ve Basın I

Prof. Dr. Yücel Özkay

MİLLİ MÜCADELEDE
A T A T Ü R K V E B A S I N

Dizgi - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Ocak 2001

Prof. Dr. YÜCEL ÖZKAYA

MİLLÎ MÜCADELEDE
A T A T Ü R K V E B A S I N
I

Cumhuriyet

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM 9
Mustafa Kemal Paşa ve Basın 11
a) işgal Bölgesinde Basın 11
b) Mustafa Kemal'in Gazete Çıkarma Çabalan . . . . .
c) İstanbul ve Anadolu Basmı 16
ç) Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşında Basma Verdiği Önem 40

İKİNCİ BÖLÜM 57
İstanbul Basmı ve Atatürk 59
a) Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Matbuat Cemiyeti ile Haberleşmeleri 59
b) Mustafa Kemal Paşa'nm Gazeteci Ruşen Eşref Bey ile Buluşması 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 73
Anadolu Ajansı 75

ÖNSÖZ

Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında Türk kamuoyunun oluşmasında ve birlik oluşturulmasında basının önemli rolü olmuştur. Ulusal Bağımsızlık Savaşı boyunca, kamuoyunun aydınlatılmasında, milli birliğin oluşturulmasında basının oynayacağı önemli rolü baştanberi bilen Mustafa Kemal Paşa, basın konusunda çok hassas davranmış, basın ile işbirliği yaparak örgütlenmenin hızlanması ve güçlenmesini bu yolla da sağlamaya çalışmıştır. Anadolu Ajansını kurdurmasınm nedeni, Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyecek, milli birliği tehlikeye düşürecek iç ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, ulusal bağımsızlık savaşını başarıya götürecek karar ve hareketleri, alman kararlan günü gününe halka ulaştırmak, hükümetle halk arasındaki bağlantıyı sağlamaktan kaynaklanmıştı. İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye gazetelerini de bu amaçlarla çıkarttırmış, Anadolu basımnı sürekli desteklemiş, İstanbul basım ile ilişki kurma yoluna gitmiş, İstanbul basm mensupları ile buluşmak yolunda çalışmalar yapmıştı.

Biz bu çalışmamızda, Mustafa Kemal Paşa'nın 1919-1922 yıllan arasında basın ile ilişkilerini belgelere ve devrin gazetelerine dayandnarak ortaya koymaya çalıştık. Bu konudaki çalışmalanmızın ağırlığını ATAŞE Arşivi teşkil etti. Bu çalışmalarla, Ulusal Bağımsızlık Savaşının bilinmeyen bir safhasını ortaya koymaya çalıştık. Bu konuda basının faaliyetleri ile ilgili olarak bazı yayınlar olmuştu. Ancak, Mustafa Kemal Paşa'nın basın ile ilişkilerim ortaya koyan belli başlı bir yayın yoktu.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığının arşivinde bulunan belgeleri ilim adamlanmn hizmetine sunması hiç şüphesiz ilim ve ülke adma büyük bir hizmet olarak anılması gerekir. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığına çalışmamızda gösterdiği kolaylık yüzünden teşekkürü borç bilirim.

Prof. Dr. ***YÜCEL ÖZ KAYA***

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL VE BASIN

Basının toplum hayatında, toplumun bilinçlenmesinde büyük önemi olduğu açıktır. Nitekim, Ulusal Bağımsızlık Savaşının kazanılmasında, özellikle, Anadolu basınının büyük rol oynadığını görmekteyiz. Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığı andan bu yana yapmış olduğu hareketlerini basın yolu ile halka iletmenin önemini anlamış, basma büyük önem vermiş, ulusal savaş boyunca milli bir basın oluşmasına gayret göstermiş, bunda da başarılı olmuştur. Ancak, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında basın organlarının tümünü Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanında yer aldığını söylemek mümkün değlidir. Özellikle işgal bölgelerindeki basının bağımsız olduğunu söylemek olanaksızdır.

a) fşgal Bölgesinde Basın:

Ulusal Bağımsızlık Savaşı boyunca, Anadolu'daki bütün basının tümünü bağımsız ve ulusal bir basın olarak görmek ve kabul etmek olanaksızdır. Bu yıllarda sansür, Yu-

nan işgalinde olan yerlerde Yunanlı komutanların ve İstanbul'un işgalinden itibaren İtilaf Devletlerinin baskı ve istekleri Türk basınına büyük zarar vermiştir. İşgal kuvvetlerinin yönetimi altında olan bir basının bağımsız hareket edememesini olağan karşılamak gerekir. Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da, İzmir'i işgal ettikten sonra, basına sansür koymayı da unutmamışlardır. Yunan işgalinden sonra, Yunanlıların aleyhinde yayın yapan, yurt ve ulus çıkarlarını savunan gazetelerin işgalden sonra zor yoluyla Yunan bildirilerini yayınlamak zorunda kalışlarına belki bir şey denilemez. Ancak, işgalin başlangıcı ve sonundan itibaren Kuva-yı Milliyeyi bir bela, bir çete olarak niteleyen ve Anzavur'a alkış tutan Köylü Gazetesini aynı safta görmek doğru değildir. Mondros Mütarekesinin imzalandığı sıralarda İzmir'de yayınlanan Anadolu, Duygu, Ahenk gazetelerinin yanında Köylü Gazetesi de bağımsızlık savaşını savunuyordu. Ama, Amerika'nın teknik yardımına bel bağlayan Köylü Gazetesi, daha soma Kuva-yı Milliyenin aleyhinde olması, Osmanlı Hükümetini açıkça tutması ve İngiltere'nin yanında olması gibi hiç şüphesiz onaylanmayacak hareketlere başvurup, Ulusal Bağımsızlık Savaşı taraftarlarını çok üzmüştür. İzmir'in işgalinden beş gün sonra, 20 Mayıs 1919 tarihli Ahenk gazetesinde baş yazı yerinin boş çıkması işgale karşı bir protesto olarak görülmektedir. Böyle boşluklara gazetelerin yalnızca ilk sayfalarında değil, diğer sayfalarında da sık sık rastlanması, artık olağan bir durum gibi görünmekteydi. İzmir İşgal Kuvvetleri Komutam, İzmir gazetelerini kendi ülkesinin gazetesi gibi kullanmış; yasaklamaların, sınırlamalarının İzmir basınında yer alması

için zor ve baskı kullanmıştı. îzmir İşgal Kuvvetleri Komutanının 25 Mayıs 1919 Günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emriyle toplantı ve yolculuk serbestlikleri sınırlanmıştı. Buna göre, Türkler izinsiz toplanma, konferans, nutuk, yolculuk haklarından yoksun buakılmışlardı. (1) Kişilerin hür olmadığı bir ülkede, basının hür ve ulusal olabilmesi doğal olarak olanaksızdı. Ancak, işgalin uyandndığı şaşkınlık ve moral kırıklığı kısa zamanda yok olmuş; Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye teşkilatı gelişmiş; halk, kurtuluşunistanbul'dan değil, Anadolu'dan olacağım anlamış ve her yerde teşkilatlanmalar başlamıştır. Buna karşın, izmir basmı, Kuva-yı Milliyenin çalışmaları ile ilgili bilgileri ne yazddti sansür dolayısıyla tam olarak verememiştir. Kuvayı milliyenin doğuşu ve gelişimi hakkındaki haberler sansür nedeniyle ya hiç yazılmıyor ya da sanki bir haydutluk olayı gibi gösterilerek yazılabiliyordu. 18 Haziran 1919 tarihli Ahenk gazetesi, Denizli'deki Kozmos gazetesinden naklen Denizli'deki kuva-yı milliyecilerin yaptığı hareketleri zorbalık şeklinde niteleyerek yayınlamak zorunda kalmış; 19 Haziran 1919'da ise, gene Ahenk Gazetesinde, Yunan Askeri Bildirisi yayınlanmış ve bunda Bergama'daki Kuva-yı Milliyeciler haydut, 25 Haziran tarihli Ahenk'te ise çete olarak gösterilmişlerdir. Aynı hususları, Yunan işgali altında bulunan Bursa'da çıkarılan Ertuğrul ve Kevkep gazeteleri için de söylemek mümkündür. 8 Temmuz 1920 Gü-

(1) Bilge Umar; İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974, sh. 181-182, Zeki Ankan; Köylü gazetesi ve İşgal, Ankara, 1988, Atatürk Yolu Dergisi, sayı. 2 sh. 187-194

nü Bursa, Yunanlılar tarafından işgal olduktan sonra, 17 Temmuz günü Kuva-yı Milliyecilerden teğmen Mümtaz Şükrü (Eğilmez) tutuklanmıştı. Soma, O, siyasi ve askeri olaylara karışmamak şartı ile serbest bırakılmıştı. Kendisine Darakca köyünde bölge komutanı kurmay Haydar Bey, Bursa'da kalarak cepheye haber gönderme görevini vermişti. Bu amaçla, Refik Bey ile birlikte Ertuğrul gazetesini çıkarmaya başladılar. Ertuğrul gazetesi yedi sayı yayınlandı ve 19 Aralık 1920 Pazar Günü Yunanlılar tarafından kapatıldı. Refik ve Mümtaz Beyler mahkemeye sevkedîldi, yapılan duruşmalardan soma suçsuz bulundular 22 Ocak 1921 günü serbest bırakıldılar.

Bu olaylardan birkaç gün soma, Mümtaz Şükrü, 'Kevkep' adlı gazeteyi, izm formalitesini tamamladıktan soma çıkarmaya başladı. Kefkef de, işgal altındaki yerlerde olduğu gibi Yunan Komutanlığının bildirilerini yayınlamak zorunda kalmıştı. Nitekim, 10 Mart 1921 tarihli nüshasında, 9 Mart tarihli bildiriyi yayınlamak zorunda kalmıştı. Kevkep, Bursa'da çıkan Yoldaş Gazetesi ile birleşerek, 21 Mayıs 1921 tarihinden itibaren Yoldaş adıyla yayın hayatını sürdürdü. Ancak, Yunanlıların Bursa'dan kovulmasından itibaren yeniden çıkmaya başlayan Ertuğrul gazetesi, Ulusal Bağımsızlık Savaşını öven ve halkı şevklendiren yazılar yayınlamaya başlayabilmiştir. (2) Görülüyor ki, bütün iyi niyetlerine karşın, işgal altında bulunan İzmir ve Bursa'da

(2) Bilge Umar; a.g.e., sh. 229-230, İhsan Ilgar; Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları (Milli Mücadele, Bursa) İstanbul, 1981, sh. 63-92

basın bağımsız değildir. Bu yüzden de, Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda beslenen desteği tam anlamıyla sağlamaktan çok uzaktır.

b) Mustafa Kemal'in Gazete Çıkarma Çabaları

Mustafa Kemal Harp Okulunda iken (1899-1902) arkadaşları ile memleketin durumunun kötüye gittiğini keşfederek, durumu anlatmak için okulda el yazısıyla bir gazete çıkarmışlardı. Gazetenin yazılarını genellikle bizzat kendisi yazan Mustafa Kemal. Mektepler müfettişi İsmail Paşa'nın takibine de uğramıştı. Bir gün arkadaşları ile Harp okulundaki Veteriner dershanelerinden birine giren Mustafa Kemal ve arkadaşları, çıkardıkları gazetenin yazılarıyla uğraşmaya başlamışlar, Okul müdürü Rıza Bey de kendilerini suç üstü yakalamış, ama önemli bir ceza vermemiş "izinsizlik" vermekle yetinmişti.(3)

İstanbul'da yayınlanan Minber gazetesi ise, Mustafa Kemal'in isteği üzerine yaym hayatma girdiği gibi, Minber adını da Mustafa Kemal koymuş, üstelik gazeteye ortak olmuştur, Mustafa Kemal, 1926'da yayınlanan anılarında, Fethi Bey'in İstanbul'da Minber gazetesini çıkardığını belirtip "Düşüncelerimizi birlikte yayınlamak üzere ben de kendisi ile ortak olmuştum. Gazetenin ne derece başarılı olduğunu bilmem. Herhalde benim ilk ve son gazeteciliğim

(3) Atatürk, "İslam Ansiklopedisi", sh. 700, Şenyapılı, Önder; Atatürk ve Gazetecilik, GAzeteler, Gazeteciler, Ankara, 1981, İletişim Dergisi, sayı, 1981/3, sh. 179.

başarılı olmamıştır" demektir. 2 Kasım 1918 de çıkmaya başlayan Minberde (Minber kürsü anlamına geliyor). 17Kasım 1918'de "Mustafa Kemal ile Mülakat" adlı yazı da yayınlanmıştı (4). Minberin çıkışı 30 Ekim Mondros Ateşkes Antlaşmasına rastladığından (iki gün soma) ve henüz Timsal Bağımsızlık Savaşı başlamadığından yaym hayatı ölçülü olmuş ve ılımlı bir yol tutmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'mn Harp Okulu'ndaki ve Minber'deki bu girişimlerinden soma, Sivas'ta kendi adını vermiş olduğu "Irade-i Milliye"nin çıkmasını, Ankara'da gene kendisinin admı vermiş olduğu "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinin çıkmasına önayak olduğu bilinmektedir. Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, Mustafa Kemal'in baştan beri basma karşı büyük bir ilgisi vardır ve Ulusal Bağımsızlık Savaşının kazanılmasında basının büyük öneminin olacağını daha çok baştan farketmiş ve bu yolda yaptığı çalışmalarla Anadolu basınının gelişmesi ve kuvvetlenmesini sağlamıştır.

c) İstanbul ve Anadolu Basım:

İstanbul basını, İstanbul'un işgalinden önce Padişahın, 20 Mart 1920'de, İstanbul'un işgalinden soma ise hem padişahın, hem de işgal kuwetlerinin baskısı ve sansürü al-

(4) Turan, Şerafettin; Mondros Mütarekesi Ertesinde Mustafa Kemal'in Orduya, Siyasete ve İngiltere'nin Tutumuna İlişkin Düşünceleri, Ankara, 1982, Belleten. 182, sh. 337-338- Şenyapılı, Önder; aynı makale, sh. 180-181.

tında bulunduğu için bağımsız değildi. Bu yüzden İstanbul gazetelerinin pekçok sayfası boş olarak yayınlanmıştır. Örneğin, Tasvir-i Efkar'ın 23 Mayıs 1919 tarihli 2732 no'lu, 17 Mayıs 1919 tarihli 2729 sayılı, 25 Mayıs 1919 tarihli 2735 nüshaları da hemen hemen bu şekilde yayınlanmıştır. Payitaht gazetesi için de aynı örnekleri verebiliriz. Payitaht gazetesi ve diğer İstanbul gazeteleri, 1921'e kadar ne Kuva-yı Milliyeden, ne de Ulusal Bağımsızlık Savaşmdan ve Mustafa Kemal Paşa'dan söz etmemişlerdir. Bu tarihten itibaren söz etmeye başlamalarının nedeni ise, I. ve II. İnönü zaferleri, Doğu'da Ermeni hareketinin başarılı oluşu ve Fransa ile Ankara Barışının yapılması gibi, artık başarının elde edileceği inancının gelişmesi ile Padişah'ın bundan yarar bulması ile ilgili olsa gerektir.

Payitaht gazetesi, haberlerini Rum ve Avrupa ajanslarından alır; İstanbul'daki kabine hakkındaki bilgileri verirken, kabine üyelerinin sözlerini de yayınlardı. Payitaht, Anadolu basınından çok az alıntı yapmış, ağırlığı İstanbul yaşantısına ayırmıştır. Her ne kadar arada sırada, ikinci ve üçüncü sayfasında "Memleketten Mektuplar" diye bir bölüm bulundurmuş ve burada Çarıkın, Samsun gibi yerlerden haberler vermişse de, bu haberler ulusal kurtuluş savaşım konu alan önemli haberler değildir. Üstelik, Payitaht, okurlanna Ankara'yı harabe olarak tanıtıyordu. Bütün bunlarda, gazetesinin İstanbul'da çıkmasının ve Padişah yanlısı olmasının ve işgal kuwetlerinin sansürünün büyük etkisi olsa gerektir. Çünkü, işgale kadar (İstanbul'un işgali) İstanbul basınının bir kısmı, İzmir'in işgalinin protesto edilmesini belirten mitingleri ve konuşmalan konu etmişlerdir. Payitaht gazetesinin pek *çok* sayfası, sansür *yüzünden boş*

sütunlar halinde yayınlanmıştır^). Esasen, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden bir süre sonra 5 Ağustos 1920'de Vahdettin, bir kararname ile sansürü şiddetlendirmiştir(6). Sansür konusuna yeniden değineceğiz. Ancak, daha önce Türk basınının nasıl örgütlendiğini görelim, Türkiye'de yayınlanan ilk gazeteler Türkçe değildi. İlk Türkçe gazete olan "Takvim-i Vakayi" Padişah'm ön ayak olması ile devlet tarafından devletin yayın organı olarak 1831 'de çıkarılmıştı. Bu gazete iç ve dış olayları halka duyurmak görevini de yürütüyordu. Bu arada yabancı gazeteler de yayınlanıyordu. Türkler tarafından çıkarılan ilk Türkçe gazete "Tercüman-ı Ahval" 1860'da yayınlanmıştı. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili haberlerin çıktığı gün gazeteciler, Sirkeci Gan'mn karşısında bir binada toplandılar ve 42 maddelik bir tüzük ile "Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti" adlı bir derneğin kuruluşunu hazırladılar. Ama, Gazeteciler Kongresi toplanamadı. Bu yüzden 1917'de Osmanlı Matbuat Cemiyeti kuruldu(7). Ancak, bu cemiyet daha çok konusunu ettiğimiz İstanbul basınının sorunları ile ilgileniyordu. Gazetecilerin ve memleket aydınlarının toplandığı merkez durumundaki İstanbul, hemen hemen bütün sınıfları ile Ankara'ya ısmmamıştı(8).

Şu gerçeği de hemen belirtmekte yarar vardır. A'slın-

(5) Payitaht gazetesi, 2 Şubat 1921, No: 8,29; Ocak 1921, No: 17, 19; Şubat 1922 vb.

(6) Server Iskit,.Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, İstanbul 1939, s. 153. .

(7) Hüseyin Hatemi, Basın Ahlakı, İstanbul 1978, s. 71-75.

(8) Falih Atay, Çankaya, c. 2, s. 329.

da İstanbul basınının önemli bir kısmı Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanındadır. Ancak, sansür nedeniyle İstanbul gazeteleri 1919 ve 1921 yıllan arasında, Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Milliye, Milli Mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi konulannda yazılar koyamamışlardır. Amasya Protokolünün olduğu (20-22 Ekim 1919) sıralannda İstanbul basınının Anadolu olaylanna yer verdiğini biliyoruz. Bu kısa süre içinde İstanbul - Ankara arasındaki yumuşamadan kaynaklanmıştır.

İstanbul'un Mustafa Kemal'in asi olduğu yolunda fetvayı yayınlamasına karşın, İstanbul basınının Mustafa Kemal ve arkadaşlannm vatanı kurtarmaya çalıştıklan yolundaki karşıt fetvayı yaymlayamamalan sansür yüzündendir. Gazetelerin pek çok sayfası sansür nedeniyle boş çıkmıştır. İstanbul basınının, sansüre uğrayan yazılann yerine başkalannı koymayıp boş sütunlarla yayın yapması çok anlamlıdır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda, sansür tehlikesinden uzak her türlü bilgiyi veren ve Savaş'a katkıda bulunan Anadolu basını ile sayfalanm boş çıkartan İstanbul basını duygu bakımından birleşmişti. İstanbul basını ancak 1921 yılında Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda bilgiler verme olanağım elde etmiştir. 1920 Haziran'mdakiDoğuZaferi; 1921 Ocak'ındal. İnönü, Mart'mda II. İnönü, 1921 Eylül'ünde Sakarya Zaferleri sonunda, Padişah ve İstanbul Hükümeti, artık ulusal kuvvetlerin başanya ulaşacaklanna inanmışlardı. Bu tarihlerden soma İstanbul basınının cepheler, milli kuvvetler, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal konusunda bilgi vermesine göz

yumuldu. Bunda istanbul Hükümetinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile aniaşabilme düşüncesi ile ileriye dönük kendi çıkarlarını garantiye alma kaygılan ön planda gelse gerektir. Basının ise azalan sansür baskısı nedeni ile az da olsa bağımsızlığını elde ettiği ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda kısmen de olsa yay m yapma olanağını bulduğu hatırlanmalıdır. Esasen; İstanbul basınının önemli bir bölümünün Ulusal Bağımsızlık Savaşından önce ve savaşın devamı boyunca sansürün kaldırılması için savaş verdiğini de bilmekteyiz. İstanbul'da çıkan Minber, baştan beri sansür aleyhinde yazılar yazmaktaydı. Bu gazetenin yayın hayatına atılacağı tarihlerde, 30 Ekim 1918'de Mondros antlaşması imzalanmıştı. 2 Kasım 1918 tarihli sayısındaki "Hürriyet ve Matbuat" başlıklı yazısmda, vatanın yüksek çıkarlarına dokunmamak kaydıyla basın hürriyetinin, hem meşruiyet hem de medeniyetin bölünmez parçası olduğunu; basının hükümet baskısı altına sokulamayacağı; kalem ve fikir sahasında ilerlemeye gerek olduğu; ancak, vatanın yüksek çıkarlarına da dokunmamak gerektiği açıklanmaktadır (9). 7 Kasım 1918 tarihli sayısında ise, Osmanlılarda kamuoyunun olmadığı yolunda aydm ve aydın olmayanlarda bir düşünüş olduğu, oysa insanın olduğu yerde kamuoyunun da zorunlu olarak olacağı, örneklerle anlatılmaktadır(10). 16 Aralık 1918 tarihli sayısında, "Sansür" başlığı altında, sansüre taraftar olan tek gazete-

(9) Matber, 2 Kasım 1918, No: 2.
(10) Minber, 7 Kasım 1918, No: 7.

nin "Tasvir-i Efkâr" olduğunu, bunun ise iyi karşılanmadığını belirtir. Ancak, "Sansür" başlıklı bu yazının da büyük bir bölümünün sansüre uğradığı ve boş olarak yayınlandığı görülmektedir(l 1).

Minber'in 20 Aralık 1918 tarihli sayısında da sansür konu edilir. Yazıda basının, genel konulan tartışmaya açık bir meydan olduğu söylenmekte ve bundan yararlanmak için "Hükümet sansürü, hele bugünkü şekl-i acaibde devam eden sansürü katiyen kaldırmalıdır. Menafi-i memlekete muhalif yazı yazan kalemleri mahkemeye tevdi etmekte tereddüt etmemek üzere sansürü kaldırmakta bir mahzur tasavvur etmiyoruz. Bu cihetle Matbuat Cemiyeti'nin sansür hakkında Meclis-i Âyan'a vaki olan müracaatını, memleketimizin menfaati namına pek hayırlı bir teşebbüs olarak telakki ediyoruz" denilmekte ve Matbuat Cemiyeti'nin bu başvurusundan dolayı duyulan memnunluk dile getirilmektedir^). Görülüyor ki İstanbul basını sansürün aleyhindedir ve kalkması için girişimlerde bulunmaktadır. Basının, sansürün kaldınlması hakkındaki çalışmalan, sayfalannı boş yayınlaması ve Ulusal Bağımsızlık Savaşının başanya ulaşma olasılığının artması üzerine durum değişmiştir. Mustafa Kemal'in fotografían, 1921 Eylül'ünden itibaren yalnız İstanbul basınında değil, dünya basınında da yayınlanmaya başlamıştır. Bu, Ulusal Bağımsızlık Savaşının başanya ulaşması ile ilgili bir sonuçtur. Dergâh gazetesi 20

(11) Minber, 16 Aralık 1918, Ño: 45.
(12) Minber, 20 Aralık 1918, No: 49.

Eylül 1921 tarihli sayısında '-Mustafa Kemal Paşa'nın Fotoğrafları" adlı yazısında "Mustafa Kemal Paşa'nın güzel bir tasvirini yapmaktadır (13). Bütün bu anlattıklarımıza karşın, İstanbul'da sansür devam etmektedir. Ancak, artık metin içinde, "bir satır ya da üç satır sansür edilmiştir", gibi ifadeler bulunmaktadır. Metnin tamamına dokunulmamakta ve artık sayfalar bomboş çıkmamaktadır. Paris'te yayınlanan "Petit Parisien" gazetesinin Bursa'ya giden özel muhabiri, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmeyi gazetesine telgrafile göndermiş ve tam metni Renin gazetesine de yaymlaması için vermiştir. Yazı 2 Eylül 1922'de yayınlanmış, ama Renan'deki bazı kısımlar sansüre uğradığından boş bırakılmıştır. Örneğin, M. Kemal Paşa'ya sorulan, "istanbul'a avdetinizde Padişahı tanıyacak mısınız?" sorusunun karşılığı: "Bir satırlık sansür 20. asırda bizim elimizden hürriyetimiziahp başkalarının hakimiyetini iade ve tesis etmek olamaz." Yazı bu şekilde sansürle sürüp gitmektedir(14).

. istanbul ve izmir basını için söylediğimiz sansür ile ilgili hususları Anadolu basım için söyleyemeyiz. Anadolu basınının çoğunluğu Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanındadır. Anadolu basını, hem istanbul'dan hem Padişahın otoritesinden uzak, hemde işgal altında bulunmadığından ve olaylara daha yakın olduğunun çevresinde ulusal bağım-

(13) Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-lnci, Enginün-Birol, Emil-Necat, Birinci-Abdullah Uçman), İstanbul 1981, c. II, s. 706.

(14) a.g.e,, s. 1075-1080.

sızlığm savaşımını verenler olduğundan, gerçekleri daha yakından görüyor; sansür tehlikesi de olmadığından timsal Bağımsızlık hareketini içten destekliyor ve onun yanında yer alıyordu. Ancak, bütün Anadolu basını için bunu söyleyemeyiz. Yabancı çıkarlarına hizmet eden tek tük de olsa gazeteler mevcuttu. Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyen gazeteler arasında, İzmir'e Doğru, Doğru Söz (Balıkesir), Yeni Adana, Açıksöz (Kastamonu), Babalık, Öğüd (Konya), Küçük Mecmua (Diyarbakır), Albayrak (Erzurum), Emel (Amasya), Ahali (Edirne), İstikbal (Trabzon), Işık (Giresun), Ahali (Samsun), Anadolu (Antalya), Satvet-i Milliye (Elazığ), Amâl-ı Milliye (Maraş), Türkoğlu, Dertli (Bolu), Yeşil Yuva (Artvin), İrade-i Milliye (Sivas), Hakimiyet-i Milliye (Ankara) gibi gazeteler vardı. İrade-i Milliye, Hakimiyet'i Milliye dışında, diğer Anadolu gazetelerinin yayınlan ve yaptıkları değişiklikler Mustafa Kemal Paşa tarafından dikkatle izleniyor ve değerlendiriliyordu, örneğin, Konya'da baştan beri Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyen Öğüd gazetesinin ismi "Nasihat" olarak değiştirilmişti. Konya'nın İtalyanlar tarafından işgali ile Öğüd gazetesi, gazete sahibinin isteği ile değil, hükümetçe, tatil edildiğinden kapanmış, ancak, aynı matbaada, Ulusal Bağımsızlık Savaşı için, Öğüd'le aynı anlama gelen "Nasihat" adıyla yayınlamaya başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, 11 Kasım 1920'de, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Heyet-i Merkeziyesine çektiği telde, bütün bu hususları açıklamış, Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyen Öğüd'ün yerine, artık aynı amaçlara yöne-

tik Nasihat'ın çıktığım duyurmuştu(15). Bazı gazetelerin sahipleri de Mustafa Kemal'den yardım isteğinde bulunuyorlardı. Örneğin, daha önce yaptığı müracaatı yineleyen Ümit Mecmuasının sahibi Tank Mümtaz, dergisinin "temin-i hayat ve inkişafı" için yardım istemiş ve Mustafa Kemal'in etrafında "endişe-i vatan"la toplananlara saygılannı sunmuştu(16). Mustafa Kemal, Irade-i Milliye gazetesi ile Ankara'ya gittiği zamanlar da ilgilenmişti. Bunu daha sonra konu edineceğiz.

Öğüd Gazetesi Afyon'da haftalık olarak 96 sayı yayınlanmıştı. 97'nci sayısı, 1 Temmuz 1919'dan itibaren Konya'da beşyüz adet olarak basılmaya başlanmıştır.

Öğüd gazetesi Konya'da çıkmaya başladığından beri, Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanında yer almıştır. Gazetenin sahibi ve onu ilk önce Afyon'da, 1 Eylül 1917'de çıkarmaya başlayan Selanikli Abdülgani Ahmed (Doyran) daha o zamanlar bu haftalık derginin ana hedefini "Amâl-i milliyeye Hizmetkâr, menafi-i vataniyyeye hürmetkar" bir halk gazetesi olarak tanımlamıştı. Sevr Antlaşmasından hemen sonra, Öğüd gazetesi "Türk milletinin hiçbir yenilgiye boyun eğmeyeceğini, istiklali uğrunda kanının son damlasına kadar mücadeleye azimli" olduğunu açıklamıştı. Yunanlılann, 15 Mayış 1919'da, izmir'i işgali üzerine gazetenin Konya'ya taşınması daha uygun bulunmuştu.

(15) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), Ankara, 1964, (IV), s. 191-192.

(16) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör. 14, Dosya. 1335/32, Fihrist. 48.

Öğüd gazetesi, Mustafa Kemal Paşa ile bağlantı kurmuş, Ankara'daki bir tek matbaanın yetersizliği nedeni ile, Ulusal Bağımsızlık hareketinin Anadolu'da en önemli yayın organı haline gelmiştir. Öğüd gazetesi, bir yandan Ulusal Bağımsızlık ve Kuva-yı Milliye hareketlerini yazılarıyla desteklerken, diğer taraftan da, İtilaf devletleri, özellikle İngilizler aleyhine yayınlar yapıyordu(17).

İstanbul'daki İngiliz İşçi Kuvvetleri Komutanı General Milne, Konya'da bulunan İtalyanlara, bu gazetenin yayınının durdurulması emrini verdi. Ancak, İtalyanlar, Türklerle bozuşmak, onlarla bir ihtilafa düşmek istemiyorlardı. Bu yüzden yapacaktan baskından bir gün önce, gazetenin başyazan Feridun (Kandemir)e gizlice haber vererek, matbaayı işgal edeceklerini duyurmak gereğim duydular. İtalyan Komutanı, durumu, bu arada Konya'daki Kolordu Komutanına da duyurmuş, bu haber Harbiye Nezaretine, 12'nci Kolordu Komutanı Fahreddin tarafından, 13 Ocak 1920'de şifreli bir tel ile "General Milne Konya İtalyan Müfrezesi Kumandanına bugün yazdığı telgrafta derhal Öğüd gazetesini kapattırarak kapısına nöbetçi ikame etmesi"ni emrettiği şeklinde duyurulmuştu(18).

Harbiye nezareti tarafından bu haber alınınca, 14 Ocak 1920'de derhal durum bir tezkere ile Hariciye ve harbiye Nezareti bölümlerine açıklanmıştı(19).

(17) Önder, Mehmet; Milli Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd gazetesi, Ankara, 1986, sh. 4-6.

(.18) Genelkurmay Ask. Tarih ve St. Et. Başk., İstiklal Arşivi, Klasör. 45. Dosya. 112, Fihrist, 18/1. "

(19) İstiklal Savaşı Arşivi, Klasör. 45, Dosya. 112, Fihrist. 18.

Harbiye Nezareti Celilesine
Hariciye Nezareti Celilesine

Nezaketten Tezkere:

Konya'daki İngiliz kontrol zabiti vasıtası ile General Milne'nin Konya İtalyan Müfrezesi Kumandanı'na, 13 Kanun-i sani 336 tarihi ile yazdığı telgrafhamede derhal Öğüd gazetesini kapattırarak kapısına nöbetçi ikame etmesini emrettiğini, İtalyan kumandam suret-i mahremanede oradaki kolordu kumandanımıza bildirmiş ve İtalyankumandanı bu emri icraya mecbur olduğunu ve mamafih teenni ile hareket edeceğini ilaveten ifade etmiş olmayla arzı malumat ol babda Kâzım Cevat".

Öğüt gazetesi, sanırız ki, 18 Ocak 1920'de kapatılmış olmalıdır. Çünkü, belgeler böyle göstermektedir. Oysa, gazetenin başyazarı Feridun (Kandemir) hatıralarında işgalin 26 Ocak 1920'de olduğunu ve 25 Ocak 1920'de matbaa ile ilgili malzemelerin Söylemez Baba türbesine kaçırıldığını açıklamaktadır (20). Konya'da, 12. Kolordu Kumandam Fahreddin ise, Harbiye nezaretine, 19 Ocak 1920'de çektiği telin ilk dört maddesinde Batı Anadolu'daki olaylara değindikten soma, beşinci maddede Öğüd gazetesinden bahisle işgali söz konusu etmektedir (21).

(20) Önder, Mehmet, Milli Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi, sh.9.
(21) İstiklal Savaşı Arşivi, Klasör 45, Dosya. 112, Fihrist 30.

"Konya'daki Öğüd gazetesi matbaasının İtalyanlar tarafından işgalinden dolayı mmtıkanm her cihetinden protesto telgrafları gelmektedir. Hülasaları hukûk-u milliyeyi müdafaa ve efkâr-ı ammeyi temsil eden bir gazetenin bu surette duçar-ı tecavüz olmasının umûr-u dahiliyemize müdahale-i vaziyet etmek olduğu halkın fikir ve svesi(nin) hiçbir zaman iskat edilemeyeceği zımnında olup kırksekiz saat zarfında matbaanın tahliye ve aynı zamanda tarziye verilmesi, aksi halde Türk milletinin mesuliyet kabul etmeyeceği tarzında nihayet bulmaktadır. Mamafih, İtalyan Kumandam, dün Kuva-yı Milliyeye gönderdiği haberde kendisinin ma-fevkine yazdığı ve havanın muhalefetinden dolayı cevap alınamadığı, fakat üç güne kadar muvafık bir cevap alınacağını bildirmiştir. 19Kanun-ısani36.12'nci Kolordu Kumandanı Fahreddin".

İtalyanlar bir Türk tepkisinden korkmakta ve ulusal güçlere bağlı kuvvetlerle iyi geçinmek istemekteydiler. Nitekim, İtalyan Generalinin tutumu da bunu göstermektedir. Harbiye Nezaretinden Kazım Bey tarafından 3 Şubat 1920'de dahiliye nezareti'ne yollanan şifreli telde, 19 Ocak'ta Antalya'ya gelen İtalyan Generali'nin, Antalya mutasarrıfını ziyaret ile ona, Öğüd gazetesinin kapatılmasının İtalyanlara atf edilmesinin doğru olmadığı, Konya'daki İtalyan kıtasının İngilizlerin emrinde bulunduğu, İtalyanlar aleyhindeki galeyanın yatıştırılmasını rica ettiğini ve sonra, Generalin 28 Ocak'ta Rodos'a gittiği açıklanmaktadır (22). Öğüd gazetesinin 18 ya da 19 Ocak'ta kapatıldığı yo-

(22) İstiklal Savaşı Arşivi, Klasör 45, Dosya. 112, Fihrist 54.

kuıdaki bilgiler Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşmış olmalı ki, Mustafa Kemal Paşa, 20 Ocak'ta Konya Valisine çektiği telde, Öğüd olayından dolayı, Konya'da olay çıkarılmamasını, bu konuda çeşitli devlet delegelerinin ricada bulunduklarının "Öğüd gazetesinin işgali ve gazetenin tatili"ni mesele ederek kuvvet kullamlmamasım, medeni tedbirlerle yetinilmesini önermekte ve "Mamafih Matbuat-ı Kanuniyeden istifade ile diğer bir gazete imtiyazı alınarak halkın irşadına mudavemet edilmesi hususu Konya Heyet-i Merkeziyesine" yazılmıştır demektedir. Kısa bir süre soma, 27 Ocak 1920'de, Öğüd yerine Nasihat adıyla aynı gazete yayma başlamıştır. Mustafa Paşa, bu hususu 10 Şubat 1920'de bir tamim ile bütün merkezlere iletmiştir (23). Nasihat gazetesi Ulusal Bağımsızlık Savaşım destekleyen yazılar yazmaya devam etmiştir (24).

Nasihat gazetesi, 17 Şubat 1920'ye kadar, yirmi üç sayı yayınlanmış, bu tarihte tekrar Öğüd adı ile çıkmaya devam emüştir. Öğüd gazetesi bu yayın döneminde Ulusal Bağımsızlık Savaşını ve Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen yazılar yazmaya devam etmiştir. Öğüd'de, Meclis müzakereleri, Anadolu Ajansı haberleri, Mustafa Kemal'in konuşmaları yer almaktaydı.

Konya'da bu sıralarda Babalık adıyla yeni bir gazete çıkmaya başlamıştır. Babalık gazetesi de, Ulusal Bağımsızlık Savaşının kazamlması yolunda büyük bir ça-

(23) Önder, Mehmet; Milli Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi, sh.33-34.

(24) Önder, Mehmet; aynı kitap, sh.34.

ba göstermiş, kamuoyunu her yönüyle bu konu etrafında toplamıştır. Öğüd gazetesinden epey sonra, 5 Nisan 1921 'de çıkmaya başlayan Babalık gazetesi, önceleri haftada iki kez, sonra her gün yayınlanmaya başlamıştır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili her haberi, Mustafa Kemal'in konuşmalarını, Meclis tartışmalarını yayınlayan Babalık gazetesi, artık başarıya ulaşılmaya başlandığından Öğüd gazetesi gibi kapanma tehlikesi ile karşılaşmamıştır. Gerek Öğüd, gerekse Babalık, dış kaynaklı haberleri özellikle, İtalyanların denetimi altında bulunan Zonguldak ve Antalya gibi sahil bölgelerinden almaktaydılar. 1921 tarihindeki savaşları, hükümetin resmi bildirilerini anında yayınlayan Babalık, halkın moralini kuvvetlendirici haberler ve makaleler yayınlamıştır. Hem Öğüd hem de Babalık ulusal güçlere zenginler tarafından ve halkın kendi gücü ölçüsünde yaptıkları yardımları da sürekli yayınlamışlardır. Babalık ulusal güç ve morali sürekli ayakta tutan yayınlan ile büyük yarar sağlamıştır. 4 Temmuz 1921 tarihli, 628 nolu sayısında, Afrika ülkelerinde bile Mustafa Kemal'in ününün yayıldığını Ulusal Bağımsızlık Savaşını büyük bir heyecan ve ilgi ile izleyen Mısırlılann, her yerde Mustafa Kemal'in fotoğraflannı sattıklannı, 7 Temmuz tarihli 631 nolu sayısında, Fransız basınının, Yunanlılann Türklere galip gelemeyecğini belirttiklerini açıklayan haberler sunmuştur (26). Bu tip örneklerin sayısı sayılamayacak kadar fazlpdır.

(25) Önder, Mehmet; aynı kitap, sh. 14-22.

(26) Özkaya Yücel; I ve II. İnönü Basanlarının Türk ve Dünya Kamuoyu ve Basım Tarafından Yorumlanışı (Ahmet Şükrü Esmer Armağanı), Ankara 1981, sh.246-247.

Konya'da iki gazetenin birden çıkması ve ikisinin de aynı amaçla çalışması nedeniyle, Öğüd'ün Ankara'ya taşınması, orada yayınlanan Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün arasında yerini alması da düşünülmekteydi. Aslında, Ankara'daki matbaa yeterli değildir. Bir ara, Anadolu'da matbaalar incelenmeye ve uygun olanlarının Ankara'ya getirilmesi de düşünülmüştü. Bu amaçla Amasya'daki matbaalar incelenmiş ve buradan bilgi edinilmek istenmişti. Amasya'dan 7 Mart 1921'de, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Başkanlığı'na, 6 Martta sorulan soruya karşılık olarak verilen cevapta, Merzifon'da iki matbaanın bulunduğu, bunlardan birinin büyük olduğu, bunların Amerikan Koleji'nde öğrenimde bulunan bir kızın elinde bulunduğu, bunun iki matbaa için bin lira istediği, ancak harflerini Rumca ve Ermenice olduğu açıklanmıştır. Bir de Boğazlıyan'da matbaa vardır (27). Ancak, bunlar Ankara için yeterli değildir. Ankara'daki matbaa, artık evrak basımı da çoğaldığı için hiç yeterli sayılamazdı. Abdülgani Ahmed (Doyran) Öğüd matbaasının bir bölümünü Feridun (Kandemir) ile Ankara'ya gönderdi. Kendisi de, sonradan Ankara'ya gidip, Hacı Bayram Veli Caddesi üzerinde geniş bir dükkan aldı. Bu arada, Öğüd Konya'da basılmaya devam ediyordu. 7 Temmuz 1921, perşembe gününden itibaren Ankara'da 699'uncu sayısıyla yeniden yayına başladı (28).

(27) İstiklal Savaşı Arşivi, Klasör 729, Dosya 3(-13), Fihrist 34.

(28) Önder, Mehmet; Milli Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi, Ank. 1986, sh.23-25.

Ulusal Bağımsızlık Savaşma hizmette bulunan gazetelerin en önemlilerinden olan Açıksöz gazetesinden de bir parça bahsetmekte yarar vardır. Gayet tabii ki, Ulusal Bağımsızlık Savaşma hizmet veren gazetelerin sayısı pek çoktur. Ancak, bunların hepsinden bahsetmek olanaksızdır. 15 Haziran 1919'da yayın hayatına atılan Açıksöz gazetesi Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda halkı aydınlatan ve bu hareketi destekleyen Kastamonu ve çevresinde "Milli Mücadelenin Sesi" olarak nitelendirilebilecek bir gazetedir. Açıksöz gazetesi daha ilk günlerinden itibaren "Kuvayı Milliye"yi övmekten ve Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nıh telgraflarını yayınlamaktan çekinmedi. Gazetenin sahibi Hüsnü Beydi. Açıksöz, bütün mali olanaksızlıklara karşın, Ulusal Bağımsızlık Savaşının sesini ilçe ve köylere duyurmak için buralara bile parasız gönderiliyordu. İlk günlerde gençler gazete için binden fazla okur bulmuşlardı.

Açıksöz gazetesi Kastamonu ve çevresi ile birlikte, İstanbul ile Anadolu arasında bir köprü görevi gören ve önemli bir liman kenti olan İnebolu, Zonguldak, Sinop, Bolu gibi illerin haberlerini yayınlamış ve buralarda da satıldığından, bu yörelerin hakkını da aydınlatmış, Ulusal Bağımsızlık Savaşı etrafında birleşmeyi sağlamıştır. İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girmesi yasaklandıktan sonra, onların yokluğunu aratmamış zengin muhtevasıyla, muhabirlerinden aldığı haberlerle Anadolu halkını her olaydan haberdar etme çabasını sürdürmüştür. Hatta gizli yollardan İstanbul'a bile sokularak satılmıştır.

Açıksöz gazetesi her zaman Ulusal Savaşın yöneticisi olan Musatfa Kemal Paşa'ya destek olmuştur. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın çıkardığı "Tekalif-i Milliye" emirlerine halkın uymasını sağlayacak teşvik yazılan yayınlamış ve bu emirleri ayrıntılı olarak halka duyurmuştur. Bu milli vergilerin Ulusal Savaşa ne kadar önemli katkıda bulunacağını etraflıca izah etmiştir. Diğer taraftan yapılan mitingleri, itilaf Devletlerine çekilen protesto telgraflarını, cephede elde edilen zafer ve başarıları yayınlayarak kamuoyunun oluşmasına da yardımcı olmuştur. Kısaca, Açıksöz gazetesi Ulusal Bağımsızlık Savaşının kazanılmasında ve Mustafa Kemal'in çalışmalarında önemli katkılarda bulunmuştur. Aynı şekilde Trabzon, Bolu, Giresun, Samsun ve diğer yerlerde yayınlanan gazete ve dergiler de Ulusal Bağımsızlık Savaşının kazanılmasında çok önemli katkılarda bulunmuştur, Mustafa Kemal Paşa'nın hareketini desteklemişlerdir. Ancak, bütün bunları anlatmak konumuzun dışında kalmaktadır.

Kastamonu'da 15 Haziran 1919'dan itibaren günlük olarak yayınlanan Açıksöz Gazetesi'nin Ulusal Bağımsızlık Savaşma yaptığı siyasi alandaki yardımları da dile getirmekte yarar vardır. Kastamonu'da yapılan mitingler, kadınların çalışması, dış devletlerle ilişki kurarak Sevr Antlaşmasını kabul etmeyecekleri yolundaki tutumları, hele Açıksöz'ün artık bundan böyle, Anadolu'nun İstanbul'a egemen olması gerektiği yolundaki makale ve haberleri vermesi ve başından sonuna kadar Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanında olması çok önemlidir. Anadolu'da bu bahs

edilen gazetelerin dışında daha pek çok gazete, Mustafa Kemal'in ve ulusal kurtuluş savaşının yanmda yer aldığını bilmekteyiz (29).

Anadolu'daki pek çok gazetenin Kuva-yı Milliye'yi desteklemesinin, Mustafa Kemal'in yanmda yer almasının bağımsız oluşları ile ilgisi vardır.

İstanbul basım, Anadolu basını gibi bağımsız sayılamazdı. Buna karşm, Tasvir-i Efkar gibi büyük bir kadroya sahip olan bir iki İstanbul gazetesi, Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda bilgi vermekten kaçınmamıştır. Bunlardan Tasvir-i Efkar, diğer gazetelerden farklı olarak muhabiri Ruşen Eşref'i ve fotoğrafçısı Kenan Bey'i Sivas'taki ulusal savaşı yürütenlerin yanma göndererek önemli bir atılımda bulunmuş ve diğer gazetelerden üstün bir durum kazanmıştır. Ruşen Eşref, gittiği yerlerin durumu hakkında bilgiler verirken, diğer taraftan da Mustafa Kemal ile Rauf ve Refet Beylerle mülakatlar yapmış, bunlar Tasvir-i Efkar gazetesinde yayınlanmıştır.

Üstelik bunlar, henüz ulusal savaşın başlangıcı sıralarında, 1919'da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Tasvir-i Efkar'da, İzmir'in işgali konusunda üç aya yakın bir süre "İzmir Kuva-yı Milliyesi" başlığında, Kuva-yı Milliye'nin çalışmalarını ortaya koyan, bir kısmı sansüre uğrayan yazı serisi,

(29) Bak geniş bilgi için: Coşar, Ömer Sami; Milli Mücadele Basım, Oral, Fuad Süreyya; Türk Basın Tarihi (1919-1965), Ankara 1968, c.2.

gazetenin üçüncü sayfasında, 1919 Ekim ve Aralık' mda yayınlanmıştır (30).

Tasvir-i Efkar, Kuva-yı Milliye hakkında bilgiler verirken, Mustafa Kemal Paşa'nın beyannamelerini yayınlamaktan da kaçınmamıştır. 20 Ekim 1919'da, Mustafa Kemal Paşa'nın "Mühim Bir Beyannamesini" yayınlamış olan Tasvir-i Efkar, daha o tarihlerde bu çalışma ile başarılı bir atılım yapmıştı. Bu beyanname, padişahın ve hükümetin haklarına dokunmadığı için sansürsüz basılmıştır (31). 1918'de, Tasvir-i Efkar'ın sansür lehinde olduğu yolundaki iddialar, bu bakımdan haklı görülmez.

Tasvir-i Efkar, zamanın şartlarına göre, Kuva-yı Milliye hakkında bilgiler verirken, Mustafa Kemal Paşa ve Kuva-yı Milliyenin önde gelen liderleri ile ilgili mülakatları, üstelik 1919'dan itibaren Mustafa Kemal'in ve arkadaşlarının resimlerini yaymlayan bir gazetedir. Ancak, gazetenin yayınlandığı yer ve şartlar düşünülürse, Tasvir-i Efkar'dan fazla bir şey beklemenin doğru olmayacağı sonucu ortaya çıkar. Sansürün baskısı ağırdır. Nitekim, 26 Ekim 1919'da, Tasvir-i Efkar'da, "Ruşen Eşrefin telgraflarının provalarını sansüre yetiştirmek imkanı olmadığı için, yarınki nüshamıza derç eyleyeceğiz" ifadesi, bu yazıların sansürden geçmedikçe yayınlanmadığım göstermektedir

(30) Tasvir-i Efkar, 11 Ekim 1919, "İade-i Muhacirin Heyeti ile daha sonraları İzmir Kuva-yı Milliyesi" başlığı altında 11 Ekim 1919 ile 24 Aralık 1919 arasında 17 tefrikalık yazı. Bir kısmı sansür nedeniyle boş olarak yayınlanmışta.

(31) Tasvir-i Efkar, 20 Ekim 1919,s ayı 2876, s.2.

(32). Tasvir-i Efkar'da, 8 Ekim 1919'da "Mustafa Kemal Paşa'nm Yeni Kabineye Telgrafı" (33), 9 Ekim'de gene Mustafa Kemal'in "Millete Beyannamesi" (34), 12 Ekim 1919'da, bir kısmı sansürlü, gene Mustafa Kemal Paşa'nm "Vahdet-i Milliye Etrafında" adlı yazısı (35), 15 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa'nın "Sanadi (Başkanlar) İttihadına Karşı Muhalefetin Bir Vesikası" adlı yazısı (36), az önce bahsettiğimiz 20 Ekim tarihli beyannamesi, Tan gazetesi yazarının Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakatın, sansürlü olarak 26 Ekim 1919'da yayınlanması (37), 3 Kasım'da "Milli Kongerenin Kuva-yı Milliyeye Mühim bir Telgraf" (38), 10 Kasım 1919'da "Mustafa Kemal Paşa'nm Milli Kongreye Cevabı" adlı yazısı (39), ayrıca, 20 Ardık 1919'da "Anadolu'da Vatanperverane Tezahürat" (40), 21 Aralık 1919'da "Anadolu da Tezahürat" (41) adlı yazdar, Tasvir-i Efkar'da Ulusal Bağımsızlık Savaşını sansür çerçevesinde ortaya koyabilen yazdar olarak görülmektedir. Bu arada, İstanbul'da İzmir'in işgalini protesto eden mitingler ve konuşmalar da Tasvir-i Efkar'da yayınlanmıştır.

(32) Tasvir- i Efkar, 26 Ekim 1919, sayı 2882.
(33) Tasvir- i Efkar, 8 Ekim 1919, sayı 2864.
(34) Tasvir- i Efkar, 9 Ekim 1919, sayı 2865.
(35) Tasvir- i Efkar, 12 Ekim 1919, sayı 2868.
(36) Tasvir- i Efkar, 15 Ekim 1919, sayı 2871, s. 2.
(37) Tasvir- i Efkar, 26 Ekim 1919, sayı 2891, s. 2..
(38) Tasvir--i Efkar, 3 Kasım No. 2890.
(39) Tasvir- i Efkar, 10 Kasım No: 2897.
(40) Tasvir--i Efkar, 20 Aralık 1919, No. 2943.
di) Tasvir--i Efkar, 21 Aralık 1919, No. 2944.

İstanbul gazetelerinden îkdam'ın da pek çok sayısının sayfalan sansür nedeni ile boş çıkmıştır (42). Ancak, Ikdam'm da pek çok sayısında izmir'in işgali konusunda geniş bilgiler verilmiş ve izmir'in işgalini protesto eden mitingler yayınlanmıştır (43). Ancak, İkdam gazetesi, Matbuat Cemiyetine bağlı Vakit, Zaman,, istiklal, Tercüman, Tasvir-i Efkar, Akşam, ileri gazetelerinin dışında kaldığından, yani cemiyete bağlı olmadığından bu cemiyetin toplantılarına katılmıyordu. Ancak, Matbuat Cemiyeti'nin toplantılanm aksettirmete ve bunu yaparken de bu toplantılara gazetecilikle ilgili olmayan kişilerinde katıldığım yazmaktaydı (44).

Îkdam'ın başyazan Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), istanbul'un zor durumunu ve Anadolu'yu yazılarında aksettirmeye çalışmıştır. Yakup Kadri, 1 Aralık 1920'de, "Anadolu'nun içyüzü" başlıklı yazısmda, Anadolu'daki milli hareketi ve sebeplerini özetlemekte, 15 Aralık 1920'de ise "Gülünç istanbul" başlığı altındaki yazısmda "Zavallı istanbul, zavallı büyük ve muhteşem şehir, günün birinde senin bu hale gireceğine kim ihtimal verebilirdi?" (45) diye-

(42) İkdam, 23 Haziran 1919 No. 8036; 26 Haziran 1919 sayı 8039,13 Haziran 1919 No. 8041.

(43) İkdam, 26 Mayıs 1919, sayı 8008, "İzmir için Taşrada Tezahürat"; 30 Mayıs 1919, sayı 8012 "Bugün Sultanahmet'teki Muazzam Mitinge Gidiniz"; 31 Mayıs 1919, sayı 8031 "Sultanahmet Meydanında Yüzbine Karib Ehl-i Tevhidin İçtimâ'i" veb.

(44)İkdan,4Ocakl920.

(45) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ergenerekon, Ankara 1981, s. 15,25.

rek istanbul'un kötü durumunu, işgal acılarını dile getirmektedir.

Yakup Kadri, istanbul basının Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında görevini niçin tam olarak yerine getiremediğini, bizim düşüncelerimizi doğrularcasma dile getirmektedir. Yakup Kadri, 31 Ocak'l921 tarihli istanbul Basını" başlıklı yazısmda, istanbul basmana çatan Anadolu Ajansı'ndaki "zaten Mütareke'den beri vazifelerini pek fena bir surette yapan istanbul gazeteleri, şimdi de nafile yere Anadolu'nun fuzuli avukatlığını yapmaya kalkışmasınlar" yolundaki sitemine üzülmüş ve bu düşüncenin haksız olduğunu kendine göre delillerle ortaya koymaya çalışmıştır. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) yazısında, istanbul basınının bir iki gazetesi dışmda, istanbul gazetelerinin "istiklal bayrağının oradaki yalçm tepeler üstünde dalgalanmaya başladığı günden beri her türlü engellere rağmen irade-i milliyeyi temsile ve tebliğe çalışmaktan başka bir şey yapmadıklarını" ileri sürmektedir. Burada kastedilen Anadolu hareketinin basan kazanmasıdır. Gerçekte, çoğu istanbul gazetesi, olaym başlangıcında. Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda Erzurum ve Sivas konusundaki bilgileri vermemiş, bu yoldaki bilgileri 1920'den itibaren vermiştir. Ancak, Yakup Ka<M'nin belirttiği gibi, istanbul gazetelerinin içinde bulunduğu tehlikeleri de akılda çıkarmamak yerinde olacaktır. Yakup"Kadri'nin (Karaosmanoğlu) bu konudaki fikirlerinde hakikat payı büyüktür. Yakup Kadri aynı yazısında: "Her türlü engellere ve her türlü tehlikelere rağmen diyoruz: Acaba Anadolu'daki arkadaşlarımız bu engellerin ne kadar çetin ve bu tehlikelerin ne kadar korkunç şeyler ol-

duğunu bilip hissedecek derecede bizim kendi felaketlerimizle ilgilenmişler midir? Yıllarca iki deniz ve iki ateş arasında neler çektik, neler geçirdik bunun farkında mıdırlar? Suçsuz vatandaşlarımızın yolu üzerine sehpalar burada kuruldu, inanç ve vicdan sahibi gençlerimiz üstüne zindan kapıları burada kapandı. Sonu yok gurbet ve sürgün yollarının ilk durağı burası oldu; düşünen kafalar burada kesildi; Türk milleti en seçkin evlatlarını buradan kurban verdi... Anadolu'nun yüksek yaylaları ile yalçm kayaları üstünde söz söylemek saadetine erenler, bu çukurdakilere ancak acıyarak bakabilirler" demekte ve bütün bu kötü durumlara, şimdi bunları yazabilmek için katlandıklarım öne sürüp İstanbul basının hala dinç olduğunu, bunun sebebinin de İstanbul basının "Mütareke'nin ilk gününden beri elden hiç bırakmadığı temkinli, ağır davranışı ve sükûnu" olduğunu söylemektedir. "Her ne kadar bazı zamanlarda ve bazı yerlerde coşkunlukla cüretin pek büyük bir rol oynadığını inkar edenlerden değilsek de İstanbul'da buna imkan olduğu zamanlan hiç hatırlamıyoruz" diyerek (46), İstanbul basımımın savunuculuğunu yapmaktadır.

Yakup Kadri, 2 Temmuz 1921'de Ankara'ya gelecek (47), ancak, 17 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakatın büyük bir kısmı sansüre uğrayacaktır. Örneğin: "Mustafa Kemal Paşa, benden İstanbul'a dair de hiçbir haber sormadı. (Sansür edilmiştir) Zannedilir ki o burada doğdu, burada büyük ve yarulığunun bütün kökleriy-

(46) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 29-31.
(47) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 61-63.

le buraya bağlıdır. (Sansür edilmiştir) (48). Görüldüğü üzere, başarının doruk noktasına ulaştığı zamanlarda bile istanbul'da sansür, işlerliğini ve ağırlığını sürdürmektedir.

Çoğu istanbul gazetesinin yayma baktığımız zaman, bunların Erzurum ve Sivas olaylarına yer vermediklerini görmekteyiz. Her ne kadar Hukuk-u Beşer gazetesi, Hakimiyet-i milliye konusunda yazılar yayınlamakta ise de bu yazılar, Mustafa Kemal Paşa'nın ve Ankara'nın doğrultusunda yazılar sayılamazdı. Örneğin, 8 Şubat 1919'da Hukuk-u Beşer'de "Yine Hakimiyet-i Milliye" başlıkla makalede bahsedilen hakimiyet-i milliye, Atatürk'ün ileri sürdüğü Hakimiyet-i Milliyeden çok farklıdır. Hukuk-u Beşer, Osmanlı imparatorluğu bünyesinde yemlikler yapılmasını öne sürmekteydi: "Asri, insani, medeni cereyan ve teşekkülâttan ayrıldıkça inhitat ve zevale doğru gidilmiş olduğunu gösterir" (49). Burada bahsedilen halkın egemenliği değil, Osmanlı ülkesinde düzenlemeler yapılmasıdır.

İstanbul basınının üzerinde sansür baskısı, bu gazetelerin istanbul ve kabine konusuna ağnlık veren haberler yayınlamasına neden olmakta ise de aynı zamanda gazetelerin ve gazetecilerin Anadolu'dan uzak bulunmaları, Anadolu'ya özel muhabir yollayamamalan ile de ilgilidir. Bu yüzden de Anadolu hakkında doğru dürüst bilgi verememektedirler. Ama hiç şüphesiz, sansürün ağırlığı, Padişahın, hükümetin ve işgal loıwetlerinin baskısı ve korusu daha etkili olmuştur.

(48) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 66.
(49) Hukuk-u Beşer, 8 Şubat 1919, sayı 11.

ç) Mustafa Kemal Paşanın Kurtuluş Savaşında Basına Verdiği önem

Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanmda yer alan basının dikkate alacağı hususlan açıklarken, ulusal hak ve hukukun korunması yanmda, Avrupa kamuoyunu da kendi yanlarına çekecek yazıların yazılmasını, onların danltılmamasım, milletlerin hak ve hukuka saygı gösterilmesini de istemekteydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 4 Mart 1920'de, Sivas vilayetine ve Heyet-i Merkeziye'ye yolladığı telgrafta, basının dikkatini çekerken basın mensuplarına, dünya milletlerinin uluslararası sorunlarının çözümlenmesinde onları gücendirecek hareketlerden kaçınılmasını istemiştir (50).

Mustafa Kemal Paşa, dış dünyayı Ulusal Bağımsızlık Savaşmdan haberdar etmek için, yabancı gazetecilerle ilişki kurmak, onlara beyanat vermek yollarına he zaman başvurmuştur. Halide Edip Adıvar'm tavsiyesi üzerine, Sivas Kongresi'ne (4-11 Eylül 1919)), Louis E. Browne adlı Amerikan Chicago Daily News gazetesi muhabiri -aslında Mr. Crane'in özel temsilcisi- gelmişti. Mustafa Kemal, bu gazeteciye, Amerikan Kongresi'nden Türkiye'yi incelemek ve gerçek durum hakkında rapor hazırlamak üzere bir heyet gönderilmesini söyleyerek Sivas Kongresi hakkındaki bilgilerin kendi ve birkaç arkadaşının imzasıyla Ameri-

(50) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), IV, Ankara 1964, s. 239-240.

kan Senatosu'na iletilmemesini sağladı (51). Böylece, bütün dünyaya, basın yoluyla Ulusal Bağımsızlık Savaşının varlığmı duyurmuş oldu.

Mustafa Kemal, Amerikalı muhabir ile sürekli temas kurarak onun tam haber almasını, olayları düzenli ve yerinde incelemesini sağladı. Amerikalı gazeteci Browne, böylece, Mustafa Kemal'in bütün Anadolu ile bağlantı kurabileceğini yerinde tespit etti ve Chicago Daily News'e gönderdiği telgrafta, "Bu gece gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgrafşebekesini ömrümde görmedim. Yanm saat içinde, Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa, hepsi birbiriyle haberleşme halinde idiler. Bütün bu yerlere ulaşan telin bir ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucunda da bu şehir ve kasabaların askeri komutanlarıyla mülki idare amirleri bulunuyorlardı" demekteydi (52). Ulusal Bağımsızlık Savaşmm kazanılmasının nedenleri bu yazarın dilinden Amerika'ya çok güzel bir şekilde aktarılmıştır.

Mustafa Kemal, Kuva-yı Milliyenin taraftan olarak tanınan gazetelerin, vatanın yüksek çıkarlarına zarar verecek hatalardan kaçınmalan gerektiğine inanmakta, bunu bizzat vurgulamakta ve bunu sağlayacak olan tedbirleri de kendisi dile getirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Bu konuda çok güzel bir siyaseti dantela gibi işlemekte ve böylece Türk ulusunun izleyeceği siyaseti de ortaya koymak-

(51) Lord Kinross, Atatürk (Bir Milletin Yeniden Doğuşu), istanbul 1981, s. 296.

(52) Lord Kinross, a.g.e., s. 302.

tadır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Türk basınının, Avrupa kamuoyunda Türk ulusunun aleyhine sebep olacak cereyanlara kapılmaması; müdafaa-i hukuk konusunda, sürekli hukukumuza ve fedakarlığımıza dayalı olarak İtilaf devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, Türk hasmının kendi görüşleri çerçevesinde değil de, dış basından naklen alarak konu etmesi gereklidir. Ayrıca basm, Suriye, Arabistan, Irak, Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum), Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan konularını incelerken, onları gücendirmeyecek, bunların hukuk ve bağımsızlıklarına taraftar olduğumuzu belirtecektir. Dünya kamuoyunu ve milletlerin hak ve adaletten yana olduklarını belirtip Turanizm ve Pan-îslamizm propagandalarından sakınarak Asya'da Müslümanların kendi hudutları ve milliyetlerini savunmak, Avrupa'daki emperyalizme karşı olmak, Wilson Prensiplerini her milletin hukukunu savunmak için esas almak, Anadolu ve Rumeli'nin milli varlığım korumaya azimli olduğunu ispat etmek, din konularında uyanık olup islamlık lehinde bir dil kullanmak, Avrupa devletlerinin hiçbirine yukardan atıp tutmak gibi yollara başvurmayacaktır (53). İşte, gerçekten de Türk basını Ulusal Bağımsızlık mücadelesinde bu yolu izlemiştir. Taşra basım iyi bir incelemeye tabi tutulursa, Mustafa Kemal'in dkektifierinin yerine getirildiği, Avrupa olaylannm, Avrupa basınından ve Avrupa uluslarını daraltmayacak şekilde naklen Türk basmmda yer aldığı, Wilson Prensiple-

(53) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1918), IV, Ankara 1964, s. 239-240.

rine sık sık yer verildiği, milli birlik için hep birlikte hareket ettikleri, halka muhakkak surette vatamn kurtulacağı düşüncesini verdikleri ortaya çıkacaktır. Ayrıca Anadolu basını, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili haberleri, Mustafa Kemal Paşa'nm beyanname, tamim ve bildirilerini, resmi harp tebliğlerini, Meclisin kabul ettiği yasaları, Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili bilgileri günü gününe vermeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Ancak, Peyam-ı Sabah, Alemdar gibi İstanbul gazeteleri aynı yolda hareket etmemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'mn da belirttiği üzere, bu şekildeki yayınlarından dolayı, bu iki gazeteyi İstanbul halkı kızgınlık ve nefretle karşılamakta, diğer aynı organları da onları yalanlamaktadır (54). Mustafa Kemal ayrıca, Avrupa ve Türk basınında yayınlanan basın özetlerini de gerekli yerlere yollatmaktaydı.

İstanbul'daki durumu uygun görmeyen ve Ulusal Bağımsızlık Savaşmı destekleyen İstanbul'daki basın mensupları da İstanbul'dan kaçmakta ve Ankara'ya gitmekteydiler. Bunların arasmda Ahmet Emin (Yalman), Halide Edip (Adıvar), Ruşen Eşref, Yunus Nadi gibilerini sayabiliriz. Halide Edip, İstanbul'dan yola çıkmış, 23-24 Mart gecesini Gebze'de geçirmiş bir süre soma Ankara'ya ulaşmıştı (55). Mustafa Kemal, 26 Mart 1920'de, gazetecilerin ve mebusların Ankara'ya gelebilmeleri için gereken yol şartlarının temin edildiğini, ancak parasal güçlüklerle karşılaşıldığını 15. Kolordu Kumandanlığına şifre ile bildirmişti

(54)a.g.e., s. 275.
(55) a.g.e., s. 272.

(56). Ruşen Eşref, ileride açılayacağımız üzere, daha önce Sivas'a gelmişti.

Mustafa Kemal Paşa'mn, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından önceki dönem ve somasında basma ve basın mensuplarına son derece önem vermesi olağandn. Çünkü, bir taraftan zararlı yayınlar yapan yabancı gazetelerin, bir taraftan Padişah ve Halife taraftan isyancılann, diğer yönden uzınlıklann memleketi parçalamak için yaptıklan propagandalar kamuoyunu yanıltabilirdi. Üstelik, İstanbul'dan seçim bölgelerine giden mebuslardan bazılanmn Kuva-yı Milliye aleyhinde gizli kışkırtmalan yürütmek için Damat Ferit Paşa ile birlikte çalıştıklan ve halkı aldatmaya yöneldikleri de bilinmekteydi(57). İşte bütün bu kötü durumlara ve hainliklere "dur" demek ve kamuoyunu Ulusal Bağımsızlık Savaşı yamna ve içine çekmek, onu aydınlatabilmek konusunda hiç şüphesiz basma çok iş düşecekti. Mustafa Kemal Paşa bunu çok iyi bilmekte ve Türk basınından yararlanabilmek için her çareye başvurmaktaydı. Hele, 23 Nisan 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılınca, onun çalışmalan ve Meclis ile Türk ulusunun bütünleşmesi, Türk ulusunun haklarını ve amaçlarını en iyi şekilde Türk kamuoyuna anlatabilecek ve Meclisin kararlanm dış dünyaya duyurabilecek en etkili kuvvet basmdı.

Zararlı yayınların kamuoyunu yamltması kaçınılmaz bir gerçektir. Mustafa Kemal Paşa, bu yüzden Ulusal

(56) a.g.e., s. 273.
(57) a.g.e., s. 310.

Bağımsızlık Savaşı aleyhinde çıkan yazıların halka ulaşmaması için büyük çaba harcamıştır. Ancak, bunların zaman zaman bazı şehirlere girdiği de olmaktaydı. Kâzım Karabekir Paşa da aym doğrultuda hareket etmekteydi. Nitekim, 4 Ocak 1920'de, Üçüncü Fırka Kumandanlığına çektiği telde, 20 Aralık 1919 tarihli aj ansta, Osmanlı Ordusunda mevcut olan 15.000 subaydan 12.000'inin terhis edileceği kaydının görüldüğü, henüz sulh kararlan belli olmadığmdan, bunun doğru olduğunu sanmadığım "sulhun akdinden evvel, mümkün olabilen fena neşriyatla memlekette hoşnutsuzluk ve kanşıklık tevlidine çalışıldığını" belirtmiştir(58), Kâzım Karabekir Paşa, görüldüğü üzere dış etkilerin zararlarından korunmak için tedbirler almaktadır. 28/29 Ocak 1920'de, Üçüncü Fırka Komutanlığına çektiği telde, 24 Ocak tarihli ajansta, Konya'da yazılmış ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adında bir cemiyeti tammadıklanm bildiren telin birkaç asi tarafından çekildiğini, "Düşmanlann, kendi gayelerini bilfiil tatmin edemediği yerlerde birçok paralar sarfiyla satın aldıklan eşhası ortaya atarak milleti yekdiğerine vurdurduklannı ve dikkatli olmak gerektiğini" açıklamaktaydı^).

Gazetelerin, subaylar üzerinde kötü etki bırakmamalan için de çalışmalar yapılmaktaydı. İstanbul gazeteleri son

(58) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Arşivi, Klasör 366, Dosya 13, Fihrist 12.

(59) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Arşivi, Klasör 366, Dosya 13, Fihrist 10.

günlerde, subayların gelecekleri konusunda hiç de iyi olmayan haberler yayınlamaktaydılar. III. Kolordu Kumandanı Selahaddin, 17 Ocak 1920'de, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye, Sivas'tan çektiği telde, subayların geleceğinin sağlanmasına çalışıldığının bildirildiği, bu tip uygnusuz haberlerin basm ile yayınlanmasına izin verilmemesini belirtmiştir(60).

Ne yazık ki, İslamlar aleyhine olan yayınlara izin veren İstanbul Hükümeti, Türklerin bunlara karşı kendilerini savunmak içni yazı yazmalarına izin vermemekteydi. Rum ve Ermeniler, kendi lehlerine ve Türkiye'nin aleyhine her türlü yayını yapmaktaydılar. İslamlar ise, Rum ve Ermenilerin zulüm ve cinayetlerini ortaya koymak için izin istediklerinde, bu izin kendilerine verilmiyordu. Harbiye Nezareti, 8 Eylül 1919'da, Sadrazamlığa ve Hariciye Bakanlığına başvurarak, Rum ve Ermenilerin, İslamlar aleyhinde yayınlar yaptığım duyurmuş, İslamların da Türkçe gazetelerde, Rum ve Ermenilerin Türklere olan zulmünü dile getirmek istediklerinde, buna sansürün izin vermediğini belirtmiş, bu yolda iznin verilmesi için teklifte bulunmuştu(61). Harbiye Nezaretine, 15 Eylül 1919'da, Hariciye Nezareti tarafından verilen cevapta, Rum ve Ermenilerin, İslamlar aleyhine yazdıkları yazılara, İslamların cevap vermesi halinde, unsurların bkbirlerini tahrik edecekleri, bu yüzden böyle bir yayma izin verilmesine gerek duyulma-

(60) İstiklal Savaşı Arşivi, Klasör 188, dosya 99, Fihrist 12.

(61) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, (Genelkurmay Yayım), Ankara, 1954, sayı. 9, belge. 210.

dığı, ancak, bunların tekziple önlenebileceği belirtilmişti(62).

Görülüyor ki, istanbul Hükümeti, Rum ve Ermenilerin, islamlar hakkında her türlü zararlı propaganda yapmalarına izin vermekte, böylece, Avrupa kamuoyunun Türkler aleyhine oluşmasma olanak sağlamaktadır. Bu yanlış düşünce tarzına karşı oluşan Kuva-yı Milliye ve Anadolu basını karşı çıkmakta ve bu yanlış izlenimi silmek için çalışmalar yapmaktaydı.

Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekler durumda olan gazeteler, amaçları dışına çıktıklarında, bunların amaçlarına döndürülmesi için çalışmaların, yapıldığı da olmaktadır. Örneğin, istanbul'da yayınlanan Memleket gazetesinin, bazen gaye dışında yazı yazdığı göze çarpmıştı. Bunun üzerine, 20 Temmuz 1919'de, 20. Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuat Bey, 3. Ordu Müfettişliğine, bu konuda Üsküdar Mevki'i Müstahkem gazetesinin Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyici yazılar yazmasının sağlanmasını duyurmuştur(63). Gene, Albayrak gazetesinde, Ordu aleyhinde bir yazı çıkmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da yayınlanan bu gazetenin bu yazısthakkmda, 25 Haziran 1921 'de, Erzurum milletvekili Neceti Bey^iuyarmak lüzumunu his-

(62) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1954, sayfSyijelge 212.

(63) Genelkurmay Harp Tarihi Ask. Tarih ve Str. Etüd Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör, 14, Fihrist. 2

setmişti(64).

İstanbul gazetelerinin bir bölümü Ulusal Bağımsızlık hareketi aleyhinde yayınlar yapmaktaydılar. Ama, onların bu yayınlan komutanlarca dikkatle izlenmekte ve gerekli girişimler yapılmaktaydı. İstanbul gazetelerinden Peyam Sabah Gazetesinin, kamuoyunu yanıltan, sanki İstanbul Hükümetinin, İstanbul'un işgaline karşın, görevini sürdürdüğü ve ona itaat edilmesi gerektiği yolundaki yazılan milli teşkilat tarafından dikkatlice izlenmektedir. 3. Tümen Komutanı, 19 Mart 1920'de, Samsun'a gelen vapurda, Peyami Sabah'ta, Orient Niyuz Gazetesi'nden alınan bir makale metninin bulunduğunu ve metni açık bir telgrafla, 15.nci Kolordu Kumandanına yollamak gereğini duymuştur. Orient Niyuz Gazetesinden naklen bir makaleyi yayınlayan Peyam Sabah Gazetesi, bunda, İzmir hariç her yerde telgraflann kabul edildiğini açıklamakta ve Kuvâ-yı Milliyeyi tenkit etmektedir. Gazetenin haberler kısmında ise, İstanbul'da hiçbir şeyin olmadığı ve kabinenin görevine devam ettiği, bazı uygunsuz hallerin asıl ve esasının olmadığı açıklanmaktaydı. Samsun'a gelen vapurda hiçbir Türk yolcusu yoktu. Bu vapurda sırf Peyam Sabah gazetesi gelmiştir. Bu da, İngiltere'nin izlediği yolu göstermesi bakımından ilginçtir(65). *s**

İstanbul İşgal edilmiştir. Ama, İngiliz gazetesi, sanki böyle bir şey yjjkmuş herşey normalmiş gibi bir hava ya-

(64) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1958, sayı 26, belge. 677.

(65) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ank. 1958, sayı. 26 belge. 677

ratarak, İstanbul Hükümetinin görevine devam ettiğini belirten bir izlenim yaratmak istemektedir. Peyam Sabah da bunları yayınlamaktadır. Peyam Sabah, Kuvâ-yı Milliye aleyhinde bulunup, halkı bu haraketten uzak tutmak ve onu bu yoldan uzaklaştırmak yolundadır. Peyam Sabah gazetesi, hılkı bu tip hareketlerden uzaklaştırmak amacıyla Samsun'a gönderilmiş, ancak, gazete halka dağıtılmamıştır.

Özellikle, bazı İstanbul gazeteleri, Kuvâ-yı Milliyeye şiddetle çatmaktaydılar. Bu tip gazetelerin derhal toplatılması için ulusal güçler tarafından gerekli girişimlerde bulunulmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, 23 Mart. 1920'de, Ankara'dan, kolordulara ve Refet Bey'e çektiği telde, memleketin geleceğinin önem kazandığı bu sırada, kamuoyunun milli mücadele yanında yer alması düşünülürken, düşmanın hesabına çalışan Peyam Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor, entanet gazeteleri ile Rumca, Ermenice yayın yapan gazetelerin Anadolu'ya sokulmamasmı emretmiştir. Posta çantalarında denetim görevini yapanlar bütün bu gazeteleri toplattıracak, sonra kolordulara göndereceklerdi(66).

"Şifre
Kolordulara
Refet Beyefendiye

(66) Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 47/2.

Ankara. 23.3.36

Bilumam vilayat ve elviye-i müstakileye, mukadderatı milliyemizin kesb-i katiyet edeceği bu zamanda memleketteki ahenk-i efkarın teşeddüden muhafazasını temin için amal-i milliye aleyhinde propoğanda yapan Peyam Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor, Entanet gazeteleriyle, aynı mahiyette olan bilumam Rumca ve Ermenice gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması münasib görülmüştür. Postahanelerde sansür vazifesine memur edilenler tarafından bu hususun temin ettirilmesini arz eyleriz.

Heyet-i Temsiliye Namma
Mustafa Kemal

Kolordulara ve Refet Bey'e
Şifre
Umu vilayat ve müstakil mutasarnflıklara yazılmıştır."

Aynı hususlar, Entanet gazetesi hariç olmak üzere, 25 Mart 1920'de Kâzım Karabekir Paşa tarafından, 20.nci Kolordu Kumandanlığına da yazılmıştı(67).

Mustafa Kemal Paşa, 27 Mart 1920'de de, Ankara'dan, 15.nci kolordu dışındaki kolordulara da, bu gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması yolundaki emrin yerine getirilip-getirilmediğini sormak gereğini hissetmiştir(68).

(67) Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 47.
(68) Atatürk Arşivi, Klasör. 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 47/3

"Kolordulara (15.Kor.'dan maada)

Ankara. 27.3.36

RefetBey'e

Sahildeki vali ve mutasarrıflara,

Amâl-i milliye aleyhinde propaganda yapan Peyam Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor, entanet ve emsali gazetelerin Anadolu'ya sorulmaması hakkındaki 23.3.36 tarihli şifreli telgrafnamenin vasıl olup olmadığının ve bu babda ittihaz buyrulan tedâbirin işar buyrulmasmı rica ederiz.

Heyet-i Temsile Namına
Mustafa Kemal".

Buna cevap olarak, Bursa'da 56.ncı Fırka Komutanı Bekir Sami Bey, Heyet-i Temsiliye'nin bu konudaki 23 Mart tarihli emirlerinin alınmadığını, ancak, iki aya yakın bir süredir bu gazetelerin Bursa'ya sokulmadığını, Heyet-i Temsiliyeye arz etmiştir(69). Konya'dan 12.nci Kolordu Komutam Fahreddin ile(70) Bandırma'dan 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet 30 Mart 1920'de(71), Diyarbakır'dan 13.ncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey, 31 Mart 1920'de, 29 Mart tarihli şifrenin alındığını, bu gazetelerin bölgele-

(69) istiklal Arşivi, Klasör. 46, Fihrist. 47/6. Atatürk, bu yazıya düştüğü ekte, 23.3.36 tarihli emrin yazılıp, yazılmadığını sormaktadır.
(70) Atatürk Arşivi, Klasör. 26, Fihrist. 47/5
(71) Atatürk Arşivi, Klasöry. 26. Fihrist. 47/7

rine gelmediğini(72), Ankara'daki Heyet-i Temsiliye'ye duyurmuşlardır.

Ancak, Ulusal Bağımsızlık aleyhinde yazılar yazan İstanbul basını bunlardan ibaret değildi. İstanbul'dan Tercüman-ı hakikat de, Kuva-yı Milliye aleyhinde yayın yapmaktaydı.

Tercüman-ı Hakikat'deki haberler, Kartal'dan Ankara'ya iletilmekteydi. Kartal'dan, 29 Mart 1920'de Ankara'ya çekilen telde, o günkü Tercüman-ı Hakikat'in haberleri ulaştırılmıştı. Bu gazetenin haberine göre, "Kuva-yı Milliyenin ahaliden cebren para toplamasından Biga, Konya, Ankara ve Kastamonu taraflarındaki halkın husumetine maruz kalan Mustafa Kemal Paşa'mn bundan böyle düvel-i itilafiyeye karşı daha itilaf-perver bir tavır ahz edeceği" Öne sürülmekteydi. Aynı gazete, 16 Mart'ta Times gazetesine İstanbul'dan çekilen bir telgrafta İtilaf devletlerinin Osmanlı Hükümetine bir nota verdiklerini ve bunda Osmanlı Hükümetinin Kuva-yı Milliyeyi tanımadığı ve kendileri ile ilişkilerde bulunulmadığının ilân edildiğ hususlarının bulunduğu açıklanıyordu. Aynı gazeteye göre, ılımlı Türkler, Kuva-yı Milliyeyi Yeniçeri Fırkası diye adlandırmakta olup, Kuvâ-yı Milliyecilerin yakında akıllan başlanna gelecek ve yanlış fikirlerinden geri döneceklerdir (73).

(72) Atatürk Arşivi, Klasör 26, Fihrist. 47/4

(73) Genelkurmay Harp Tarihi Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör. 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 61-A

Ulusal, bağımsızlık hareketinin istihbarat servisi, öğrenmiş olduğu iyi haberleri kolordulara duyurmakta ve kolorduların maneviyatının yüksetilmesine gayret sarfettiğini bilmekteyiz. Örneğin, 27 Mart 1920'de, Heyet-i Temsiliye, kolordulara, vilayetlere ve sancakların müdafaa-i hukuk derneklerine, telgraf başmüdürlerine çektiği tellerde, Peyam Sabah, Alemdar gazetelerinin yayınlarının, İstanbul halkı tarafından nefretle karşılandığı ve bunlardaki haberlerin diğer basın organları tarafından yalanlandığını duyurmakta, diğer iç ve dış olaylar hakkında bilgiler vermekteydi^).

Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili olarak, Fransız gazeteleri 1920 Martından itibaren, Türkiye'nin lehinde yazılar yazmaya başlamışlardı. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutam Şevket Bey, Mustafa Kemal Paşa ve 20. Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey'e, Fransa'yı danltılmaması için, Samsun'daki Rehber gazetesinin 9 Şubat, Aks-i Seda'nm 15 Şubat, Ankara'daki Hakimiyet-i Milliye'nin 16-21 Şubat arasındaki nüshalardaki gibi, Fransızlara çatmalarının doğru olmadığını, bu durumun, Fransızlar tarafından Hariciye Nazın Sefa Bey'e bildirildiği açıklanmıştı (75). Gerçekten de, Fransız kamuoyu artık Türkler lehine çevrilmişti. Devletlere çatmama karan Mustafa Ke-

(74) Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör. 26, Dosya. 1336/20-A, Fihrist. 55

(75) Atatürk Arşivi, Klasör. 22, Dosya. 336/9, Fihrist. 64.

mal'in düşüncesine de uygun olduğundan, daha önce de, Anadolu Basın bu konuda Mustafa Kemal tarafından uyarıldığından bu sistem uygulanmıştır. Esasen, Fransa ile 1921'de anlaşma da yapılmıştı. Mustafa Kemal Paşa da iç ve dış basının Ulusal Bağımsızlık Savaşma zarar verecek hareketlereni yok etmek için çalışmalar yapmaktaydı. 16. Nisan 1920'de, Edirne-Birinci Kolordu Komutanlığına çektiği tel şifrede, Bulgar gazetelerinde milli harekete aykırı olarak yayınlanan bilgi ve istihbaratm uygun bir şekilde yalanlanması ve Bulgar basınının milli hareket hakkında doğru bilgiler alarak yaym yapmasının sağlanmasını istemişti (76). Trabzon Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'nin İstanbul'da milli birliği bozucu yazılan Ankara'ya iletmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki bütün heyet-i mefkeziyelere çektiği 8 Ocak 1920 tarihli telgrafla bu tarz yazılara karşı dikkatli olunmasını ve bu yazıların milli görüş açısından zararlı olduğunun İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne kendileri tarafından da bildirilmesini istemişti (77). Nisan 1920'de ise, Erzurum Vilayetine çektiğin telgrafta milli birliği bozmak, memleketi parçalamak amacında olup düşmamn amaçlarına hizmet eden ve İstanbul'da yayınlanan Kürtçe Zeyn gazetesinin Erzurum'a sokulmamasmı is-

(76) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklâl Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 82.

(77) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1919-1998), IV, 1964, s. 150.

temişti (78). Mustafa Kemal'in, bu konudaki hassayiyeti ile ilgili örnekler pek çoktur (79). Ayrıca, bu konuda zararlı yaymları kendisine haber veren gazetelere de rastlamaktayız. Örneğin Mustafa Kemal, 29 Ekim 1919'da İstanbul'da İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri'ye çektiği telde, Ankara'nın durumu hakkında Alemdar gazetesinin yayınlamak cesaretinde bulunduğu yalanlan kesin olarak tekzip etmesini, memleket konusunda gerçek bilgi almak hususundaki çabalarından dolayı da kendisim tebrik ettiğini açıklamaktaydı (80).

Mustafa Kemal, Avrupa basınında, Türkler aleyhinde uydurma yayınlar yapılmasını önlemek için de tedbirler almaktadır. Bulgar gazeteleri, Trakya Müdafaai Hukuk Başkanlığından bildirilen bilgilere göre, Rauf Bey serbest bırakılmadığı, İstanbul boşaltılmadığı takdirde, Anadolu'daki bütün Hıristiyanların katledileceği, Adapazan yakınındaki köprülerin tahrip edildiği, Lefke Köprüsünün, Eskişehirden çekilen İngilizlerce tahrip olunduğu, Mustafa Kemal'in hasta olduğu yolunda haberler yayıyorlardı. Musta-

(78) a.g.e., s. 308.

(79) 15 Ekim 1919'da Çerkez Abdülvehhap tarafından Sivas'ta Millî Kongre Heyet-i Temsiliyesi Başkanlığına çekilen telgrafa, Doktor Şerefattin, Bolu'da çıkan Dertli gazetesince yazdığı mekalede islam ahaliyi Kürt, Türk, Çerkez, Abaza, Laz, Gürcü, Boşnak diye ayırıcı neşriyatla kışkırttığı belirtilmiş, Mustafa Kemal Paşa da, 20 Ekim'de, Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyet-i Merkeziyesine çektiği telde, İslâm halkı üzerinde bu şekilde karışıklık çıkaran yazıların yayınlanmamasını istemiştir. Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 29,29/29/1-2.

(80) Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 43.

fa Kemal, bütün bu haberlerin yalan olduğunu, Ankara'da, 23 Nisan'da milli bir meclisin kurulacağını, Anzavur'un Küva-yı Milliyece takip edildiğini açıklayarak, bütün bu haberlerin Edirne'de yayınlanmasını ve Bulgar basınına ulaştırılmasını, lönisan 1920'de, Edirne! Kolordu kumandanlığına bildirmiş ve "Bulgar gazetelerinde Anadolu'daki harekat-ı milliyeye mugayir intişer eden malumat ve istihbaratın bir tarz-ı münasibde tekzib ettirilmesini" istemiştir. Ancak, bu konuda bir çalışmaya gidilirken, kendi telgrafından bahsedilmemesi, sanki Edirne'den isteniyor gibi bir hava içinde bu işlerin yapılmasını söz konusu etmişti(81).

Görüldüğü üzere, Mustafa Kemal Paşa, gerek dış dünyada, gerekse iç dünyada, gazetelerin yanlış ve zararlı yayın yaparak kamuoyunu yanıltmamaları için büyük emek serfetmektedir.

(81) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1957. Sayı. 19, Ve-
" sika. 476-477.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL BASINI VE ATATÜRK

Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşı yönünden İstanbul basınının ne kadar önemli olduğunu biliyor ve daha Ulusal Bağımsızlık Savaşının başlarında ulusal davayı basın yoluyla Türk ve Dünya kamuoyuna tam olarak duyuramamanın sıkıntısını çekiyor; bu sıkıntıyı gidermek için de İstanbul basınından yararlanmak ve böylece olaylardan İstanbul'u, Anadolu'yu, Dünya'yı haberdar kılmak istiyordu.

a) Mustafa Kemal Paşanın İstanbul Matbuat Cemiyeti ile Haberleşmesi:

Mustafa Kemal Paşa, daha Erzurum Kongresi toplanmadan 10 Temmuz 1919'da, İstanbul Matbuat Cemiyetine yolladığı telde, vatan ve milletin tehlikede olması nedeniyle kamuoyunu aydınlatmak ve bilgi vermek durumunda olan Basın heyetine durumu bildirip İstanbul gazetelerinin

yardımını istemişti(82). Bu arada Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında, 13 Ekim 1919'da, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e bir tel çeken Yüzbaşı Ali Şevket, Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelmesini İstanbul kamuoyunun istediğini, bir gazete dışında bütün İstanbul basınının "Hareket-i Milliye"nin lehinde olduğunu, İstanbul'da çıkan İngilizce bir gazetenin Peyam-ı Sabah'ta tercüme edilen kısmında Harekât-ı Milliye'yi "ittihatçılık" ile.suçlayan ifadeler olduğunu bildiriyordu(83). Bundan da anlaşıldığına göre, İstanbul basını ulusal hareketin lehindedir. Ama, Anadolu'dan gelen yakınmalardan da anlaşılacağı üzere, milli birliği bütünleyici hareketler İstanbul basını tarafından engellenmektedir. Aslında, İstanbul'daki basın mensupları, Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşını desteklemek eğilimindedirler, ama İstanbul'daki sansür ve baskı nedeniyle bunları söz konusu edememektedirler. Buna karşılık İstanbul basınının mensupları, Mustafa Kemal Paşa'ya yazdıkları yazılarında, Ulusal Bağımsızlık Savaşını desteklediklerini bildirmekte, ama ellerinde olmayan nedenlerle kendilerine yollanan yazıları yaymlayamadıklanndan yakınmaktadırlar. Mustafa Kemal, İstanbul gazetelerinden Peyam-ı Sabah gazetesinde çıkan ve ulusal hareketçilerin "ittihatçılar" olduğu yolundaki iddianın yanlış olduğunu da

(82) Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Dosya 1335/32, Fihrist 1.

(83) Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 15. Dosya 335/1, Fihrist 8.

vurgulamak zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal, memlekette "ittihat ve Terakki"ye olan düşmanlığı bildiği için, milli hareketin ittihat ve Terakki ile ilgisi olmadığını belirten bir beyanname ile, bu gibi haberlerin yalan olduğunu İstanbul basınına duyurmuştur. Tasvir-i Efkar adına Velit Bey, İstiklal yazan Rauf Bey, İleri adına Ahmet Saki Bey, Vakit adına Ahmet Emin, Sivas'taki Anadolu ve Rumeli Müdafaa,i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Heyet-iTemsiliyesine çektikleri telde, bu beyannameyi aldıklannı, ancak beyannamenin ilk kısmının bazı devletleri gereksiz yere kızdıracak şekilde olduğu, bu yüzden de sansürden geçemeyeceğini; diğer kısımlann psikolojik etki yapacak şekilde yazılmadığı ve bu telgrafın çekilmesi sırasında anlamı değiştirecek noksan ve hatalann olması nedeniyle İstanbul basınında yayınlanmasının uygun olmadığını açıklayarak, bu konuda heyet-i temsiliyenin düşüncsinin ne olduğunu sormuşlardır(84). Gerçekten de İstanbul'da gerek İtilâf Devletlerinin, gerekse Padişah'm basın üzerine büyük etkisi sansür şeklinde ortaya çıkmakta ve sansür nedeniyle pek çok yazı yaymlanamamaktaydı. Bu yüzden İstanbul basınının, sansür nedeniyle bu beyannameyi basamayacaklannı belirtmesini olağan karşılamak gerekir.

İstanbul basınının mensuplan, Ulusal Bağımsızlık Savaşı yolunda olduklannı sürekli olarak Mustafa Kemal Paşa'ya duyurmaktadırlar. İstiklal gazetesinin yazan, 6 Ekim

(84) Genelkummay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 17/1, Fotokopi. 1, Belge 1.

1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telde, vatanın kurtulmasında en kutsal ve acele şartın milli birliğin sağlanması olduğunu bildirmiş ve haberleri yeterince alamayan İstanbul basınının tereddüt ve endişe içinde olduğunu, bu yüzden yazılama ışık tutacak haberlerin Tasvir-i Efkar, Vakit, Akşam, Türk Dünyası, İstiklal gazetelerine gönderilmesini istemişti(85). Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki İleri Gazetesi yazan Celal Nuri Bey'e, 8 Ekim 1919'da çektiği telde, sansürün zararlanm dile getirmiş, sansür hakkında yeni kabineye gerekli arzların sunulduğunu, sonucun beklendiğini, ulusal isteklerin yerine getirilmesi için mevcut hükümetin "istiklâl-i millînin ve meşrutiyetin" maddelerini teşkil eden basın hürriyetinin sağlanmasına hep birlikte yardımcı olunması istenmektedir, demiştir(86). Aynı gün, 8 Ekim 1919'da Celal Nuri Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telde "Gazanız mübarek olsun" diyerek İleri gazetesi ile çalışmaya devam ettiklerini, kamuoyunu geceli gündüzlü aydmlattıklarrm, yalnız Dahiliye Nazın ve Matbuat Müdürünün basını sıkıştırdığım, örneğin "Meclis-ü Müessesan" gibi kelimeleri sansürün kaldırdığım belirtmekteydi^?). Aynı gün, Matbuat Cemiyeti Başkanı ve Tasvir-i Efkar Başyazan Velit (Ebüzziya) ve Matbuat Cemiyeti İkinci Başkam Giritli Ahmet Saki, Mustafa Kemal

(85) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 17, Fotokopi. 2, Belge 2.

(86) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19, Fotokopi. 3, Belge 3.

(87) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19/1, Fotokopi. 4, Belge 5.

Paşa'ya, göndermiş olduğu beyannameyi aldıklarını, istanbul'daki gazetelerin milli birlik için çalıştıklarını, yalnız bu konuda daha geniş çalışmalarda bulunabilmeleri için açık talimat ve aydınlatmaların yapılması gerektiğini de belirtmekteydiler, aynı yazıda, yedi aydır Ferit Paşa Hükümetinin şiddetli baskısına karşm milli görevi yapmaya çalıştıklarını, ancak sansür nedeniyle gerekli yazıları yazamadıklarını ifade etmişlerdir(88). Mustafa Kemal Paşa da verdiği cevapta, 7/8 Ekim 1919'daki Heyet-i Temsiliye'nin verilmiş olduğunu zaten açıklamıştı(89). Ancak, beyannameye yaymlanamamıştır.

İstanbul basını, Mustafa Kemal Paşa ile temsilcilerinin buluşmalarını ve gerekli bilgilerini ilk kaynaktan alınmasını arzu etmekteydi. Matbuat Cemiyeti Başkanı Velit (Ebüzziya), Mustafa Kemal Paşa'ya, 11 Ekim 1919'da çektiği telde, gazetecilerden ve diğer kişilerden oluşan heyetin, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere, her iki tarafa yakın bir yerde buluşmak istediklerini, bunun mümkün olup olamayacağını sormuştu(90). Mustafa Kemal Paşa, bu isteği yerinde bulmuş ve ilk önce kurulacak olan heyetteki kişilerin isimlerinin bildirilmesini istemişti(91).

(88) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19/1-2, Fotokopi. 5, Belge 5.

(89) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19/3, Fotokopi. 6, Belge 6.

(90) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 23, 23/1, Fotokopi. 7-8, Belge 7.

(91) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 23/2, Fotokopi. 8, Belge 8.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta, Kongre sırasında ve somasında görüldüğü üzere, Anadolu basım ile olduğu kadar, belki de daha çok, İstanbul basını ile de ilgilenmiş, onlarla ilişki kurmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık fikrini ve o zamana kadar yapılan hareketleri, Kongre kararlarım, amaçlarım İstanbul'a da duyurmak ve İstanbul halkının da desteğim kazanmak istiyordu. Bu düşüncelerini ve Ulusal Bağımsızlık Savaşırım amaçlarını, İstanbul'a ancak basm yolu ile duyurabilirdi. Onun için de henüz Sivas'ta iken, İstanbul basım ile ilişki kurmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu ilişkileri, az önce de gördüğümüz gibi İstanbul'daki Tasvir-i Efkar, İleri, Vakit, İtham, Türk Dünyası, Akşam, İstiklal gazeteleri ile olmuştur. Bu konuda Velit (Ebüzziya) ve Ahmet Saki, Matbuat Cemiyeti Başkam ve yardımcısı olarak önemli rol oynamışlardn. Mustafa Kemal Paşa Velit Bey'e, Sivas'ta yayınlanan İrade-i Milliye gazetesinin Kongre kararlarına ait yaym ve makalenin görülüp görülmediğini sormuş, Heyet-i Temsiliye'nin tebliğlerinin Matbuat-ı Osmaniye'ye verilmesini rica etmişti. Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne yarm, yani 9 Ekim 1919'da verileceğini, Mustafa Kemal'in talimatları ve aydınlatmaları ile hareket edeceklerini hatirlatmıştı. Velit Bey, ayrıca, kendisinin Anburnu'nda, onun yanında bulunduğu sıralarda, onun övgüsünü kazandığından dolayı teşekkürlerini ileterek basan için dua edeceğini de belirtmişti(92).

(92) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19/4-5, Belge 9-10.

İstanbul basınının, Mustafa Kemal Paşa'mn talimatları ve fikirleri doğrultusunda hareket edeceklerinin İstanbul Matbuat Cemiyeti tarafmdan belirtilmesi, Mustafa Kemal'in Ulusal Bağımsızlık hareketinin, artık İstanbul basını tarafından da benimsendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Görülüyor ki Osmanlı Matbuat Cemiyeti Başkanı Velit Bey Mustafa Kemal'in yarımdadır. Bunda Mustafa Kemal'in, bu tarihe kadar devlete hizmetlerinde hep başarılı olması, Ulusal Bağımsızlık hareketinde örgütlenmelerin hızlanması ve başarılı olması yanında, İstanbul Hükümetinin hiçbir şey yapamaması, Mustafa Kemal Paşa'nm halkın gözünde gerçek bir kahraman ve önder olarak tanınmasının da büyük payı vardır. Mustafa Kemal, 8 Ekim 1919 'da Osmanlı Matbuat Cemiyeti Başkanı Velit Bey ve ikinci Başkan Ahmet Saki Bey vasıtasıyla, milli birliği kuvvetlendirmek yolundaki kendilerine yazdıkları yazılardan dolayı, Tasvir-i Efkar, İleri, Vakit, Türk Dünyası, İfnam, Akşam, İstiklal gazetelerine teşekkür de etmiştir(93).

Mustafa Kemal, İstanbul basmı ile sıkı bir işbirliğine girişmiş gibi gözükmektedir. Milli birliği kurabilmek için birlikte çalışmanın iyi sonuçlar doğuracağını İstanbul basınına açıklayan Mustafa Kemal, onlardan yardım istemektedir. Bu yüzden basm mensupları ile görüşmek ve görüşme heyetinde kimlerin olduğunu öğrenmek istemek-

(93) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 19/6.

teydi. Velit Bey, 15 Ekim 1919'da, Mustafa Kemal'e çektiği telde, heyet üyelerini şöyle açıklamıştı: İstiklal Başyazarı Rauf Ahmet, İfham sahiplerinden eski Naf ia Nazırı Ferit, Türk Dünyası Başyazarı Nebizade Hamdi, Ati sahiplerinden Ahmet Saki, Tasvir-i Efkar başyazarı Velit Bey, eski Sağlık Müdürü Adnan, Osmanlı Bankası meclisi üyelerinden Halit, Savaş Bakanlığı eski müsteşarı Miralay İsmet, Tedrisat-ı Aliye Müdürü Selâhaddin, Yusuf Akçura. Mustafa Kemal Paşa, yakında İstanbul'a Temsil Heyetinden bir delegenin geleceğini beyan ettiğinden bu kişilerin bu delege ile görüşüp, kendi düşündüklerini ve bildiklerini geniş olarak anlatacaklarım Velit Bey ayrıca izah etmişti(94). Mustafa Kemal, aym gün, heyette bulunan ve asker kökenli eski Savaş Bakanlığı Müsteşarı Miralay İsmet Bey'e, bu heyetteki üyeleri sorduğu gibi, bunların amaçlarının ne olduğunun öğrenilmesini de istemişti(95). Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki gazetecilerin bir milli grup oluşturduklarını duymuştu. İsmet Bey'den istediği bilgiler bu sebebe dayanıyordu. Mustafa Kemal'in, bu arada yayınlanması için İstanbul gazetelerine gönderdiği beyanname yayınlamamıştı. Nedeni sansürdü. Mustafa Kemal Paşa, 16 Ekim 1919'da, İstanbul gazetelerinin başyazarlarına çektiği telde, bu tehirin yerinde olduğunu, ama buna benzer yayınların yapılması gerektiğini ve bunun için

(94) Genelkurmay Askeri Tarhi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 27/1-2, Belge 11.

(95) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 27.

çalışılmasını rica etmişti(96). Görülüyor ki Mustafa Kemal Paşa da İstanbul basınının içinde bulunduğu sıkıntıyı takdir etmektedir.

b) Mustafa Kemal Paşa'mn Gazeteci Ruşen Eşref Bey ile Buluşması

İstanbul Matbuat Cemiyeti Başkam ve Tasvir-i Efkar başyazarı Velit (Ebuzziya) ile Gazi Mustafa Kemal Paşa arasmda, basm mensupları ile Mustafa Kemal Paşa'nm görüşmesinin sağlanması konusunda birçok yazışma olmuştu. İstanbul'daki bazı kişiler ile basm mensuplarının görüşme isteklerini daha önce konu etmiştik. Mustafa Kemal Paşa kendilerinin bir delegelerinin İstanbul'a geleceğini, onunla da temas edilebileceğini yazmıştı. Bu kişi Kara Vasıf 'tı. Ruşen Eşrefin 21 Ekim 1919'da, Sivas'tan bildirdiği ve 22 Ekim 1919 tarihli Tasvir-i Efkar'da da açıklanan bu kişi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul delegeliğine atanan Miralay Kara Vasıf Bey olup 21 Ekim'de, Amasya yoluyla İstanbul'a hareket etmek için yola çıkmıştı. Ancak, kendisi Amasya'da Salih Paşa ile görüşecek, Kuva-yı Milliye heyeti içinde olduğundan, Amasya'dan soma İstanbul'a geçecekti. Tasvir-i Efkar başyazarı Velit Bey, 8 Ekim İ919'da Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telde, gerek Ulusal Bağımsızlık Savaşının durumu hakkında daha etraflıca bilgi ve talimat almak, gerekse İs-

(96) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 28. Belge 12.

tanbul'un durumu hakkında daha etraflıca bilgi vermek amacıyla Tasvir-i Efkar gazetesi adına Ruşen Eşref (Tünaydındın süratle yola çıkacağını, kendisinin hangi yol ile Sivas'a gelebileceğinin bildirilmesini rica etmişti(97).

Mustafa Kemal Paşa, Velit Bey'in, Ruşen Eşref Bey hakkındaki telgrafına aym gün, 8 Ekim 1919'da cevap vermiş ve Sivas'a en kısa yolun İstanbul - Ulukışla demiryolu ve Ulukışla - Kayseri - Sivas karayolu olduğunu açıklamış; Ruşen Eşrefi dört ay önce (Haziran) davet ettiğini, o zaman mevsim nedeniyle, henüz yağmurlar da başlamamış olacağmdan daha sıkıntısız bir şekilde gelmesinin mümkün olduğunu, şimdi ise bazı zorlukların olabileceğini, hareket gününün kendisine bildirilmesi halinde gerekli kolaylığın gösterileceğini duyurmuştu(98). 9 Ekim 1919'da, Velit Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya Ruşen Eşrefin ve fotoğrafçı Kenan Bey'in yarın (Cuma günü) 10 Ekim 1919'da yola çıkacağım ve kendilerine söylenen yolu özleyeceğini duyurmuştu^).

Mustafa Kemal Paşa, 9 Ekim 1919 tarihli telgrafı aldıktan soma, aynı gün gerekli tedbirlerin alınması ve kolaylıkların sağlanması için yol üzerindeki yerlerin görevlilerine telgraflar çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Esldşehir

(97) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20. Fotokopi 9, Belge 13.

(98) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/1. Fotokopi 10, Belge 14.

(99) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/2. Fotokopi 11, Belge 15.

Mutasarrıf Vekilliği'ne, Eskişehir Müdafaa-i Hukuk Merkeziyesine, Konya'da Heyet-i Temsiliye üyesi Refet Bey'e ve Konya Heyet-i Merkeziyesine^ Niğde II. Fırka Komutanı Mümaz Bey'e, Kayseri Mutasarrıfı Emrullah Bey'e çektiği tellerle, İstanbul Matbuat Cemiyeti Başkam Velit Bey'in gazetesi adına gelecek olan Ruşen Eşref ve fotoğrafçı Kenan Beylerin, 10 Ekim'de istanbul'dan yola çıkacaklarını, kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesini ve Sivas'a gelmelerinin sağlanmasını duyurmuştur (100). Bunun üzerine, bu görevliler tarafından Ruşen Eşref ve Kenan Beylere gerekli kolaylıklar gösterilmiştir.

11 Ekim 1919'da, Eskişehir Mutasarrıf Vekili Sabri Bey, Sivas'a çektiği telde, Ruşen Eşrefin Eskişehir'de misafir kaldığım, Konya'da da iki gün kaldıktan soma Ulukışla yoluyla Sivas'a gideceklerini belirtmiştir (101). Nitekim, 13 Ekim 1919 tarihli Tasvir-i Efkar'da, Anadolu olaylarını incelemek için özel surette gönderilen Ruşen Eşrefin, izmit izlenimleri, Eskişehir'deki durum, Mutasarrıf Vekili'nin önemli bir beyanatı, iktisat, eğitim, ulaştırma konulan hakkında, 12 Ekim tarihli beş telgrafı yer almıştır (102).

Konya Heyet-i Merkeziyesi Reisi Ömer Bey ise, 14 Ekim'de çektiği telde Mustafa Kemal Paşa'ya, Ruşen Eş-

(100) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/3, Fotokopi 12, Belge 16.

(101) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratej ik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/5-6, Fotokopi 13-14, Belge 17.

(102) Tasvir-i Efkar, 13 Ekim 1919, Sayı 2869.

ref ve fotoğrafçı Kenan Beylerin Konya'ya geldiklerini, otomobil bulunamadığı için gecikme olduğunu da 15. Fıkra Asker Alma Dairesi Başkanına iletmişlerdi (103). Ruşen Eşref de Tasvir-i Efkar'da, 14 Ekim 1919'da yazdığı "Trenin otuz saat bunalırcasmakoşup da tüketemediği Sa ı Ovanın ortasında Konya, yemyeşil bir vahadır ve bu kadar düz ve tenha araziden soma görüşünü insana ne kadar teselli verir" diyerek Konya'ya varışım anlatmıştır (104). Ruşen Eşref, 20 Ekim 1919 tarihli telgraflarında ise "Kayseri'ye vasıl olduk. Güzergahımızda müsadif olduğumuz mahallerin hepsini intihabat içinde gördük" demektedir (105). Ruşen Eşref, İ4 Ekim'de Konya'da verdiği haberlerde olduğu gibi (106), Kayseri hakkında da bilgiler vermektedir. Ruşen Eşref 20 Ekim günü Kayseri'den ayrılırken bu telgrafları çekmiş olsa gerektir. Çünkü, 20 Ekim akşamı Sivas'a varmıştır. Tasvir-i Efkar'da yayınlanan yazısında "1335 senesi teşrin-i evveli (1919 Ekimi)'nin yirminci pazar günü öğleden soma Sultanhanı'm geçince Sivas vilayetine girdiğimiz, topraklardan, kıyafetlerden, çehrelerden ve meskenlerden belli oldu... Gün kavuşurken Sivas bayırına vardık" demektedir. Ruşen Eşrefi, Sivas'taki Memleket gazetesinin başyazarı evine yemeğe davet etmiş, Ruşen Eşref ise, önce Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i zi-

(103) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/4, Fotokopi 15, Belge 18.

(104) Tasvir-i Efkar, 24 Aralık 1919, Sayı 2937.

(105) Tasvir-i Efkar, 21 Ekim 1919, Sayı 2877.

(106) Tasvir-i Efkar, 15 Ekim 1919, No 2871. Yolda Niğde'den geçerken seçimleri de görmüşlerdir.

yaret etmek istemişti. Ancak, onların Sivas'ta olmadıklarını, Salih Paşa ile buluşmak üzere Bekir Sami Bey'le birlikte Amasya'da olduklarını öğrenmiş ve böylece Mustafa Kemal Paşa ile Sivas'ta buluşamamıştır. Bu arada Sivas'ta, İstanbul gazetelerine büyük bir itibar olduğunu da öğrenmekteyiz. Heyet-i Temsiliye üyeleri İstanbul'dan gelen gazeteleri bir iki dakikada kapışmışlardır. Bu yüzden Ruşen Eşref Bey "Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'ye İstanbul'dan getirecek makbul hediye gazetelermiş" demektedir (107). Ruşen Eşref, 21 Ekim'de Sivas'la ilgili bilgileri tel ile gazetesine yollamış; bunlarda, Kara Vasıf Bey, Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey ve Rauf Bey'in Amasya'ya gittiklerini, Kara Vasıf Bey'in oradan Kuva-yı Milliye delegesi olarak İstanbul'a gideceğini duyurmuştur (108).

Mustafa Kemal Paşa'nm sürekli sözünü ettiği, Kuvayı Milliye delegesi olarak İstanbul'a gidecek olan Kara Vasıf Bey, orada gazeteciler ve diğer kişilerle ilişkilerde bulunacak, bilgi verecektir. Ama Vasıf Bey Amasya Protokolü'nden soma (20-22 Ekim 1919) İstanbul'a hareket edebilecektir.

Ruşen Eşref Bey, Mustafa Kemal Paşa ve heyetinin Amasya'ya gitmesi nedeniyle derhal Amasya'ya geçmek zorunda kalmıştır. Ancak, Amasya görüşmelerine yetişememiştir. Gene de, Ruşen Eşref Amasya konuşmalarının metnini İstanbul'a yollamıştır. 25 Ekim İ919'da çektiği tel, Tasvir-i Efkar'a geç saatte ulaştığı ve sansüre gönderileme-

(107) Tasvir-i Efkâr, 3 Aralık 1919, No.2920.
(108) Tasvir-i Efkâr, 22 Ekim 1919, No.2878.

diği için, 26 Ekim'de yaymlanamamıştı (109). Ruşen Eşref, 24 Ekim tarihli telgrafında, Salih Paşa'nm İstanbul'a dönmek için Samsun'a hareket ettiğini bildirir. Amasya'da 24 Ekim Cuma günü büyük bir toplantının yapıldığım belirten Ruşen Eşref, Amasya'daki Kuva-yı Milliye Heyeti'nin 26 Ekim Pazar günü, Sivas'a döneceğini de açıklar (110).

Ruşen Eşref, 26 Ekim 1919'da, Amasya kaynaklı telinde, Erzurumluların, bundan dört ay önce, Mustafa Kemal Paşa'ya özel bir heyet göndererek kendisini hemşeriliğe davet ettiklerini, onun da bunu kabul ettiğini, şimdi de Erzurumlulann Mustafa Kemal Paşa'ya 19 Ekim 1919'da yeni bir tel çekerek kendisini milli meclis için aday gösterdiklerini belirtiyor. Mustafa Kemal Paşa da Amasya, Sivas sancaklan ve diğerlerinin de aynı teklifte bulunduklarım, ancak Erzurum hemşehrisi olduğu için bü son teklifi kabul ve Erzurumlulara teşekkür ettiğini açıklamıştır. 21 Kasımda İstanbul'a dönen Ruşen Eşref Bey, 23 Ekim 1919'dan itibaren, Mustafa Kemal ve Rauf Beylere yaptığı mülakatlan yayınlamıştır (111).

(109) Tasvir-i Efkâr, 31 Ekim 1919, No.2878.

(110) Tasvir-i Efkâr, 27 Ekim 1919, No.2883.

(111) Ruşen Eşrefin "Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le Mülakat" adlı, üç sayı süren yazı dizisi için bak: Tasvir-i Efkâr; 23 Kasım 1919, No.2919. Mülakatın yapılış tarihi 23 Ekim 1919. Tasvir-i Efkâr, 25 Kasım 1919, No.2912. Mülakatın tarihi 24 Ekim 1919 Amasya. Tasvir-i Efkâr, 29 Kasım 1919. Mülakattarihi 25 Ekim 1919 Amasya.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

ANADOLU AJANSI

Basının önemini çok iyi anlayan Mustafa Kemal Paşa, henüz daha Büyük Millet Meclisi açılmadan önce, askeri ve ulusal teşkilatların mahallelere ve köylere kadar ulaştırılması ve genişletilmesi için uğraşıyordu. O, 27 Kasım 1919'da, Erzurum Heyet-i Merkeziyesi'ne yolladığı yazıda, zamanın gereğine göre acele olarak mahalle ve köylerde teşkilat-ı milliyenin kurulmasını belirtmekteydi (112). Milli teşkilat mahalle ve köylerde kurulup geliştirilince, ister istemez buralara Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili bilgiler ulaştırılacaktı. Bunun için de, önce Sivas'ta "Irade-i Milliye", soma Ankara'da "Hakimiyet-i Milliye" gazeteleri çıkarılacak, Ankara'da Anadolu Ajansı ve Matbuat Müdürlüğü kurulacak idi.

Irade-i Milliye gibi halkın iradesini ortaya koyan bu ismi Mustafa Kemal'in bizzat kendisi vermişti. Hakimiyet-i Milliye adım da Mustafa Kemal vermiştir. Her iki gazete,

(112) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV. Ankara, 1964, sh. 128-129.

Ulusal Bağımsızlık hareketinin sözcüsü durumunda idiler. Hakimiyet-i Milliye'nin hemen hemen her sayısında Mustafa Kemal'in bir tamimi, beyannamesi olduğu gibi, bazı sayılarında da bunların birkaç tanesi yer almaktadır. Gazetede, ayrıca Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyen Anadolu basınından alıntılar büyük yer tutmaktadır. Ancak, henüz bağımsız bir Türk ajansı olmadığından haberlerin alınması ve dağıtımı zor olmaktaydı. Haberleşmeler daha çok Antalya'daki İtalyan Temsilciliği aracılığıyla sağlanabiliyordu. Dış ülkelere bağlantı daha çok bu kanal ile gerçekleşebilmekteydi. Mustafa Kemal 16-17 Mart 1920'de, 20. Fırka Komutanlığı'na çektiği telde, telgrafların bu yolla dış ülkelere yollanmasının, birer suretlerinin de Ankara'ya gönderilmesinin iyi olacağını açıklamış idi (113). Gene, 31 Mart 1920'de, Mustafa Kemal Paşa tarafından Refet Bey'e çekilen telde, Ermenilerin, Adana ve civarında yaptıkları zulümlerin uygar dünyaya duyurulması için tebliğlerin İtalyan Ajansı aracılığıyla yayılmasını istemişti (114).

Bu arada ülknin önemli şehirleri işgal altında olduğu için haberleşme konusunda da tedbirler alınması düşünülmüştü. Bu bakımdan posta ve telgraf merkezlerinin kontrol altında bulunması yerinde olacaktı. İstanbul işgal altında olduğu için, İstanbul ile haberleşme mümkün olamamaktaydı. Bu durum bazı karışıklıklara ve asayişsizliklere neden olabilirdi. Bu yüzden 12. Kolordu Komutanı Fahred-

(113) İstiklal Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 50.
(114) istiklal Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 71.

din Bey, 21 Mart 1920'de, 41. Fırka Kumandanlığına alınacak tedbirlerin neler olduğunu ve postahanelerin kontrolünün gerektiğini açıklamak zorunluluğunu duymuştu (115).

Ulusal Bağımsızlık Savaşını desteklemek amacıyla, Anadolu halkına Ulusal Savaşhakkında doğru ve düzenli bilgiler vermek ve Türk ulusunun özgürlük savaşmı bütün dünya kamuoyuna duyurmak ve tanıtabilmek amacı ile Halide Edip (Adıvar) Hanım ve Yunus Nadi Bey'in çalışmalarıyla Ankara'da "Anadolu Ajansı" adıyla bir kurum kurulması yolunda çalışmalar başladı.

Osmanlı împaratorluğu'nda daha önceleri "Osmanlı Telgraf Ajansı" mevcuttu. Ancak, bu ajansın kuruluşuna kadar olan sürede, devletin haber kaynaklan yabancı kaynaklardan sağlanıyordu. 1911'de kurulan Telgraf Ajansı, ulusal olmaktan çok ticari niteliğe sahipti. Daha soma "Osmanlı Milli Ajansı"na dönüşen, Telgraf Ajansı Birinci Dünya Savaşı sonunda tarih sahnesinden çekilmişti. 1918 Ekiminde "Türkiye Havas-Rueter" bileşimini görmekteyiz.

31 Mart 1920'de, Yunus Nadi ile Halide Edip buluşarak Anadolu Ajansı konusunu görüşmüşler, Halide Edip ajansın adı konusunda öneriler yapmış ve Türk Ajansı, Ankara Ajansı, Anadolu Ajansı adlannı belirtmiş, "daha da bulunabilir" demişti. Yunus Nadi'nin Anadolu Ajansı teklifi daha uygun bulunmuşta. Böylece Anadolu Ajansı'nm başlangıç fikri Gayve kazasının Akhisar nahiyesi istasyo-

(115) İstiklal Arşivi, Klasör 392, Dosya 54, Fihrist 47.

nunda doğmuştur. Daha soma, bu fikirlerim Mustafa Kemal'e açmışlardır. Mustafa Kemal Paşa, bu fikri çok güzel bulmuştu. Ancak, memleket içine telgraf ile verilmek üzere yazılacak haber ve yazıların ilk günlerde şeklini bir kez de kendisi görmek istedi.

Konuşmalar sonunda şu kararlar ahndı: İlk gün Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Ajansı'm bütün memlekete tanıtacak, ajansın kuruluş amacım açıklayacaktı. Yunus Nadi ve Halide Edip de, o günlerin işine yarayacak resmi ve resmi olmayan, yerli ve yabancı haberleri toplayarak günde en az iki kez servis yapmak üzere telgrafhaneye vereceklerdi. Çalışma programı bu şekilde düzenlemişti. Alınan bu kararlardan soma, Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatı ile 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kuruldu (116).

Anadolu Ajansı, Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyecek, milli birliği tehlikeye düşürecek içi ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, milli kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri, Büyük Millet Meclisi'nin kararlarım günü gününe halka ulaştırmak suretiyle, hükümet ile halk arasında bağlantıyı sağlayarak önemli bir rol oynamıştır.

8 Nisan 1920'de, Anadolu Ajansı'nın resmen kurulduğu Mustafa Kemal tarafından açıklandıktan soma (117), Mustafa Kemal, Anadolu Ajans haberlerinin her yere ula-

(116) Geniş bilgi için bak: Özkaya, Yücel: Milli Mücadelede Anadolu Ajansının Kuruluşu ve faaliyetine Ait Bazı Belgeler, Ankara, 1985, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 2.

(117) Harp Tarihi Vesikalan Dergisi, Ankara, 1957,sayı 19. Vesika. 470, istiklâl Arşivi, Klasör. 259, Fihrist 14, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.IV, Ari. 1969, sh. 286-287.

şabilmesi için, 18 Nisan 1920'de Konya Posta ve Telgraf Müdürlüğüne (118), Anadolu telgraf merkezlerine (119) gerekli uyanları yapmıştı. Ancak, biz, buna karşm, gene de, Anadolu Ajansı haberlerinin her yere ulaşamadığını tesbit edebilmekteyiz.

Mustafa Kemal Paşa, istihbarat ağının eksiksiz olarak kurulması ve işlemesi için büyük gayret sarfetmekteydi. O, Antalya-Rodos ve Avrupa arasında bir haber alma şebekesi kurulmasını istiyordu. 16 Nisan 1920'de, Nazilli'de, Miralay Refet Bey'e, İstanbul'dan ayrılıp, vatan görevini Antalya'da sürdürmek isteyen İzmir'in tamnmış tüccarlarının ve Antalya-Rodos vapurlan ile eskiden beri ilişkisi olan Moralızade Halid Bey'in, Antalya-Rodos ve Avrupa'daki doktorlarından, Antalya'da haber alabilecek sürekli ve düzenli bir istihbarat şebekesinin kurulmasmı istemesi de bu yüzdendir (120).

Mustafa Kemal, Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda yapılan çalışmaları ve milli güçlerin kararlılığını bütün dünyaya duyurmak istiyordu. İşte, bu yüzden, 16 Nisan 1920'de,: Nazilli'deki Miralay Refet Bey'e çektiği telde, Roma' ya gidecek kuryelerin, bir hafta tehir ettirilerek gönderilmesini istemiştir. Çünkü, 23 Nisan'da, kendi ifadesi ile "Meclisi Alii Milli" açıldıktan soma, 24 Nisan'da kurye-

(118) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1957, sayı. 19, Vesika, 480.

' (119) Harpr Tarihi Vesikaları Dergisi^ sayı. 19, Vesika 481.

(120) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı. 19, Vesika 478.

lerin Roma'ya gitmesi daha uygundur (121). işte, bu da, Mustafa Kemal'in ulusal çalışmalar ile ilgili haberlerin yayılması konusunda gösterdiği titizliğin basit bir örneğini ortaya koymaktadır.

Haber alma konusunda yapılan işlerin en önemlisi şüphesiz Anadolu Ajansı'nm kurulmasıdır. Yalnızca gazete çıkarmak yeterli değildi. Bunlar için gerekli haberlerin sağlanması da önemliydi. Bunun için de Halide Edip ve Yunus Nadi Bey'in çalışmaları ve Mustafa Kemal Paşa'nm emriyle Ankara'da Anadolu Ajansı kuruldu. 6 Nisan 1920'de, az sayıda personel ve bir teksir makinesi ile işe başlayan Anadolu Ajansı, Ulusal Bağımsızlık Savaşı boyunca, milli birliği uyanık tutmak ve ulusal bağımsızlığı sağlayacak karar ve hareketleri zamanında bildirmekle önemli hizmetler yapmıştır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında izlenen ulusal politika ile ters düşecek haberleri önlemek amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nm derlenen haberleri denetlediği, Ajans'm halka doğru haber vermek yolunda çalışmalar yaptığı, Büyük Millet Meclisinin aldığı kararlan halka ilettiği bilinmektedir. Böylece, halk-hükümet bütünleşmesi de sağlanmış oluyordu.

Anadolu Ajansı kurulduktan bir süre soma, Ajans'm tebliğlerinden istanbul için önemli sayılabilecek haberlerin, Bursa'da basımı ve çoğaltılması yoluna gidildi. Musta-

(121) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1957, sayı. 19, Vesika. 479.

fa Kemal Paşa, 21 Nisan 1920'de, Bursa 14. Kolordu Komutan Vekiline çektiği telde, bu hususları açıklayıp basılan haberlerin yeterli sayıdaki nüshalarının İstanbul'da bilinen Ajans'a gönderilmesini duyurmuştu (122). Ancak, yapılan bütün çalışmalara karşın aksaklıklar olmaktaydı. Kurulan istihbarat şubeleri de henüz yeniydi. Matbuat İstihbarat Genel Müdürlüğü, yurt dışma haber iletmeye çalışmasına karşm, bu konuda yeterli olmadığı milletvekilleri tarafından da belirtilmekteydi. Haber konusunda yeterli olmadığı gibi, Anadolu Ajansı'nm halkı bilinçlendirmekten de uzak olduğundan yakınıldığı göze çarpmaktadır. Ajans bir yana, Hakimiyet-i Milliye gazetesi bile yurdun her tarafına gönderilememekteydi (123). Bu konuda her yerden yakınmalar olmakta ve Ankara, haberlerin her yana ulaşması için gayret sarfetmekteydi. Bunu, Hakimiyet-i Milliyeyi incelerken daha iyi göreceğiz.

Anadolu Ajansı'nm her yere süratle ulaşması için sürekli çaba harcanmıştır. Örneğni, Erkân-ı Harbiye Reis Vekili Fevzi Paşa, İnebolu'daki İstihbarat Subayı Şevki'ye, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından günlük telgrafla bildirilen Anadolu Ajansı haberlerinin Istabul'a ulaştırılmasını ve derhal her tarafa dağıtılmasını, ge-

(122) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklâal9, Fihrist 100. Belge 19.

(123) İhsan Güneş, Birinci Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (Basılmamış Doktora Tezi), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakl. Kitaplığı, No. 269.

cikmelerin önlerımesini emretmişti (124). Bu yazılar, haberalma teşkilatımn hızlı bir çalışma temposu içerisine girdiğini göstermektedir.

Anadolu Ajansı'nm, Sivas Kadınlar Derneğine de bir sürü haber gönderdiğim bilmekteyiz. Anadolu Ajansı, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali, 11 Nisan 1920'de Meclis-i Mesubarın dört ay içinde yeni seçimler sonunda açılması kaydıyla kapanması konusunda geniş bilgiler vermiştir. Anadolu Ajansı, 14 Nisan 1921 'de, Ankara'dan, Sivas Anadolu Kadınları Cemiyetine çektiği telde, İstanbul'un işgali ve Meclisteki bazı milletvekillerinin tutuklandığı, kurtulabilen mebusların Ankara'da toplanacak olan "Meclis-i Fevkâlade-i Milliyeye iştirak etmek üzere buraya gelmiş ve gelmekte" olduklarının bilindiğini, İstanbul'da kanşıklıklarm çıkması için her türlü girişimlerin yapıldığını, ayrıca İstanbul basınının baskı altında bulunduğunu bildirmekte "Vatanperverler, İstanbul Matbuatı ve alelumum İstanbul tebligatı cebr altındadır. Milletin bu tazyikatı daima hatırda bulundurmasını, İstanbul'da bulunan bütün vatanperverler ve bütün rical-i aliye rica ediyorlar" diye, İstanbul'daki ağır baskıya gözler önüne sermekte, Tunus'taki İstanbul'un işgaline duyulan tepkileri, orada yapılan mitingleri, İngilizlerin İstanbul'da "kuva-yı tenkiiiye kumandanlığı" adıyla bir memuriyet kurduklarını ve şimdilik komutanlığına Ferit Paşa'nm yakmlarm-

>/> • (124) Genelkurmay Askeri Tarih ve StratejikJitüt Başkanlığı, İstiklal Arşiv, Klasör 658, Dosya 19, Fihrist 6. „,

dan Yusuf Rasih'in getirildiği yolunda haberler vermektedir (125).

Anadolu Ajansı, 21/22 Nisan 1920'de, Sivas Kadınlar Cemiyetine çektiği bir başka telde, İtilaf Devletlerinin Türkiye'yi nasıl paylaşılacakları konu edilmekte; Damat Ferit gibi kendi amaçlan doğrultusunda hareket edecek hükümet adamlarına gidip Anadolu Müslümanlan arasında "Birbirlerini parçalayacak bir vaziyet ihdasından ve Kuva-yı Milliyeyi tamamen zaafa düşürdükten soma", Ferit Paşa Hükümeti tarafından daha önce kabul edilen sulh şartlanm düzenleme karan verildiği, ancak, Avrupa ve Amerika kamuoyunun kendi lehlerinde olduğu, İzmir civarında milli müfrezelerin basan kazandıkları dile getirilmektedir.

Aynı tarihlerde çekilen bir başka telde İngilizlerin, İstanbul'da elleri altında olan hükümet vasıtasıyla "Teşkilât-ı Milliye aleyhine bazı fetvalar çıkarmak üzere" zor kullandıklan, İstanbul'u işgal ve Padişah'ı esir tutup, Damat Ferit Paşa'yı kendi emirlerine soktuklarından, zorla birtakım fetvalan çıkarmalannm ihtimal dahilinde olduğu, Amerika kamuoyunun kendi lehlerinde bulunduğu, Hindistan'ın Pencap şehrinde büyük bir miting yapılıp Türk haklarının savunulduğu, Hinditan'ın Londra ve Newyörk'a bu konu için heyetler gönderdiği yolundaki haberlerle hem

(125) Ankara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü Kütüphanesi Arşivi, No. 37/509.86, Fotokopi 16.

Türkiye hakkında bilgi verilmekte hem de halkın moral gücünün yükseltilmesine çalışılmaktaydı (126).

Görülüyor ki 1920 Nisan'mda Anadolu Ajansı'mn çalışmaları eldeki kıt imkanlara göre, gene de iyi yürümektedir.

Anadolu Ajansı, bütün güçlüklere karşm, kuruluşundan somaki sürelerde sıkı bir çalışma ile örgütlenmiş ve Anadolu'yu habersiz bırakmamak için çalışmalarım sürdürmüştür. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, 7 Haziran 1920'de, Saruhan milletvekili Mustafa Necati tarafından önerilen yasa tasarısı ile Yunus Nadi'nin başkanlığında hazırlanan "İrşat Encümeni Layihası"nda, Anadolu Ajansı'mn ve basının önemi üzerinde uzun uzadıya durmuştur. Avrupa basını karşısmda yasal hukukumuzu savunmak, dünya basınını sürekli incelemek ve izlemek, zamanın gerekli kıldığı fikri ve psikolojik birliği sağlamak, kamuoyunu ayakta tutmak için Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gazeteler çıkartmak amacmı güden Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, yükümlendiği görevleri yerine getirmek için, daha önce kuruluşunu ve çalışmalarım konu ettiğimiz Anadolu Ajansı'mn kendisine bağlanmasından da yararlanarak bu görevi daha iyi yerine getirir duruma gelmiştir. İstihbarat işleri, yurt içinde istihbarat şubeleri ve yurt dışında temsilcilik aracılığı ile, yöneltilmesi ise, Anadolu Ajansı, Hakimiyet-i Milliye ve öteki gazeteler,

(126) Ankara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü Kütüphanesi Arşivi, No 37/50987,3 7/51010, Fotokopi. 17-18-19-20-21-22-23.

broşürler, kitaplarla yapılıyordu. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, 25 Aralık 1920'de çıkanları yasa ile Dışişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Bu müdürlük kurulmadan önce, onun görevlerini İrşat Encümeni yapmaktaydı. 1921 Bütçesi görüşülürken Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti sert eleştirilere neden olmuştur. İstihbarat görevinin yerine getirilmediği ileri sürülmüştür. Eleştiriciler arasında, bir süre bu müdürlüğü yapmış olan Ahmet Ağaoğlu da bulunuyordu.

Eleştiriler, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğüne verilerek direktifin Misak-ı Milli olması gerektiği, Müdüriyetin kitap, gazete çıkarmak girişiminde bulunmadığı, dilinin halk dili olmadığı, içerde ve dışarda propaganda örgütlerinin kurulmadığı noktalannda toplanmaktaydı (127).

1923'te, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğüne Zekeriya Sertel getirilmiştir. Sertel'in çalışmalarını ve görüşlerini daha soma açıklayacağız.

(127) İzzet Öztoprak, Kurtuluş Savaşında Türk Basım (Mayıs 1919*Temmuz 1921), Ankara 1981, s.41-46.